

Adolescentska recepcija književnosti i empatija

Kiseljak, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:075371>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-03-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

VALENTINA KISELJAK

**ADOLESCENTSKA RECEPCIJA
KNJIŽEVNOSTI I EMPATIJA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODJEL ZA KROATOLOGIJU

VALENTINA KISELJAK

**ADOLESCENTSKA RECEPCIJA
KNJIŽEVNOSTI I EMPATIJA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Dubravka Zima

Sumentorica: Dunja Jurić Vukelić, mag.
psych.

Zagreb, 2020.

Ovom prilikom zahvaljujem svojoj obitelji koja mi je kroz odrastanje ukazivala na veličinu svakog čovjeka neovisno o njegovom spolu, zanimanju i boji kože. Rečenica: „Ispod titula smo svi jednaki“ ostat će zauvijek utkana u meni. Također, od srca zahvaljujem i svojoj mentorici, profesorici Dubravki Zimi, koja je od mene napravila čitateljicu iako sam do tada osjećala odbojnost prema knjizi. Da nije imala toliko razumijevanja, empatije i suosjećanja prema meni, možda nikad ne bih uzela knjigu u ruke niti bih radila na sebi onoliko koliko jesam kroz ovih pet godina studiranja. Nadam se da će svi profesori uvidjeti svoju veličinu, snagu, ali i sposobnost utjecaja na tuđi život, baš kao što je profesorica Zima utjecala na moj.

Sažetak

U radu će se analizirati adolescentska recepcija srednjoškolskih lektirnih djela u kontekstu razvijanja i razumijevanja empatije. U prvom dijelu istaknut će se važnost čitanja u vidu adolescenata i problematike s kojom se danas suočavaju zbog sveprisutnih distrakcija. U nastavku će se ukazati na važnost lektire i njezine funkcije unutar obrazovnog sustava. Prikazat će se zašto je važno modificirati obrađivanje lektirnih djela na satu hrvatskoga jezika, odnosno koje su sve prednosti koje učenici mogu steći čitanjem lektirnih djela. Nastavno, spomenut će se važnost i uloga emocija i emocionalne inteligencije u svakodnevnom životu, ali i životu adolescenata. U kontekstu emocija, najveći naglasak će se staviti na empatiju i zašto je ona važna. S obzirom na to da živimo u ubrzanom svijetu, tako je empatija postala vrlo marginalna sposobnost razumijevanja emocija drugih osoba kojih se zapravo samo potrebno prisjetiti. Zato će se istaknuti sve njezine karakteristike i blagodati koje su ključne i za budućnost civilizacije. Kasnije će se ukazati na moguće načine implementacije empatije na satu lektire i njezinoga poticanja kod adolescenata. Također, važno je ukazati i na samo razdoblje adolescencije kao vrijeme velikih psihofizičkih promjena i važnosti korištenja ovoga razdoblja za poticanje empatije upravo kvalitetnim literarnim sadržajem koje nam nudi obrazovni sustav. Na kraju će se na primjeru tri lektirna djela: *Lovac u žitu*, *Preobražaj* i *Duga* vidjeti kojim bi se metodama mogla poticati empatija u kontekstu obrazovnog sustava.

ključne riječi: čitanje, lektira, adolescenti, empatija, razvijanje empatije

Abstract

This paper will examine the adolescent reception of high school reading materials in the context of developing and understanding empathy. The first part will highlight the importance of reading in the form of adolescents and the issues they face today due to ubiquitous distractions. The importance of reading and its function within the education system will be pointed out below. It will be shown why it is important to modify the processing of reading works in the Croatian language class, i.e. what are all the advantages that students can gain by reading reading works. Next, the importance and role of emotions and emotional intelligence in everyday life, but also in the lives of adolescents, will be mentioned. In the context of emotions, the greatest emphasis will be placed on empathy and why it is important. Given that we live in an accelerated world, empathy has thus become a very marginal emotion that actually only needs to be remembered. Therefore, all its characteristics and benefits that are crucial for the future of civilization will be highlighted. Later, possible ways of implementing empathy in a reading class and encouraging it in adolescents will be pointed out. It is also important to point out the period of adolescence itself as a time of great psychophysical changes and the importance of using this period to encourage empathy precisely with the quality literary content offered by the educational system. Finally, on the example of three reading works: *The Catcher in the Rye*, *The Metamorphosis* and *The Rainbow*, we will see which methods could be used to encourage empathy in the context of the education system.

Key words: reading, reading works, adolescents, empathy, developing empathy

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. O ČITANJU	2
2.1. Vrste čitanja.....	2
2.2. Čitalačka kultura na margini	4
3. LEKTIRA.....	6
3.1. Konceptualizacija lektire	7
3.2. Adolescenti i lektira.....	9
3.2. Kurikulum za nastavni predmet hrvatski jezik.....	11
3.3. Lektira u osnovnoj i srednjoj školi	13
3.4. Današnja problematika lektire	14
3.5. Digitalizirana knjiga – pomoć ili distrakcija?.....	16
3.6. E-lektire	17
4. EMOCIJE	19
4.1. Emocionalna inteligencija	20
5. EMPATIJA.....	21
5.1. Empatija u obitelji	22
5.2. Empatija u obrazovanju.....	24
6. ADOLESCENTSKA KNJIŽEVNOST U OKVIRU EMPATIJE.....	26
6.1. Kako je biti adolescent?	26
6.3. Može li se empatija naučiti kroz književnost?.....	28
6.3.1. Razvijanje empatije između mladih i odraslih – <i>Lovac u žitu</i>	30
6.3.2. Djelo <i>Duga</i> kao podloga za razumijevanje odnosa između djevojčica i dječaka.....	31
6.3.3. Kafkin <i>Preobražaj</i> u okviru empatije.....	33
7. ZAKLJUČAK	35
8. LITERATURA.....	37

1. UVOD

Živimo u vremenu kada emocionalna inteligencija igra ulogu veću nego ikad prije, što u privatnom, a napose u poslovnom svijetu. Danas nije dovoljno nešto znati jer nam je informacija postala dostupna jednim klikom miša. U ovo moderno vrijeme njeguju se neke druge vještine, a jedna od tih je svakako i emocionalna inteligencija. Moderan čovjek se gotovo svakodnevno susreće s promjenama i na njih se treba navikavati. Niti odraslom čovjeku nije lako uhvatit se u koštac sa svime, a kako li je tek mladima? Živimo u vrijeme brzog znanja, brze hrane, brze prolaznosti života, brzog učenja – cijeli svijet postao je ubrzan, stoga ne iznenađuje činjenica da se na tom putu i sam čovjek nekada izgubi. Nažalost, prvo što se gubi jest razumijevanje za druge oko sebe jer smo previše orijentirani sami na sebe i sve sa čime se moderan čovjek susreće.

Ovaj će se rad, stoga, posvetiti podsjećanju kako je onom drugom i kako razumjeti drugog i njegove postupke. Pobljiže će se objasniti što su emocije s naglaskom na empatiji kao temelju proučavanja ovoga rada i pokušat će se dati smjernice kako potaknuti empatiju kroz čitanje nekih lektirnih djela u srednjim školama gimnazijskog usmjerenja.

U prvom dijelu rada istaknut će se važnost čitanja i ukazati na to koliko je zapravo ono važno za razvoj ne samo čovjeka kao individue, već i svijeta u kojem on¹ živi. Nadalje, u drugom dijelu usmjerit će se pozornost na lektiru – njezin povijesni razvoj, problematiku i raznovrsnost književnih djela. U trećem djelu ovoga rada posvetit ću pozornost emocijama, s naglaskom na empatiji. Odgovorit će se na neka teorijska pitanja o tome što je empatija, kako se ona razvija i zašto se danas na empatiju gleda kao na deficitarnu sposobnost.

U konačnici, u zadnjem dijelu ovoga rada posvetit ćemo se nekoliko lektirnih djela i tome kako prethodno navedenu empatiju možemo potaknuti čitajući književna djela. Za primjer, služit ćemo se djelima predviđenim za čitanje u srednjem gimnazijskom obrazovanju.

¹Radi preglednosti rada pisat ću "čovjek – on", ali podrazumijevaju se oba spola.

2. O ČITANJU

Knjiga vodi čovjeka na najljepša mjesta na svijetu, ona odvodi u svijet mašte i pokazuje smjerove kojima on nikada ne bi krenuo da nije otvorio knjigu. Ona je tu kad osjećamo bol i ukazuje na to da na ovom svijetu postoje ljudi koji prolaze životne puteve slične našima. Velika prednost čitanja knjiga je i obogaćivanje vokabulara, stoga osoba koja provodi dosta vremena čitajući, ima mogućnost i lakoću izražavanja na sebi svojstven način. Knjiga također potiče empatiju, razvija inteligenciju, razvija fokus kojeg danas sve više nedostaje uz velike distrakcije kojima smo okruženi.

Kako odgovoriti na pitanje što je to čitanje? Jednostavnim jezikom rečeno, čitanje je čovjekova sposobnost dešifriranja određenog sustava znakova i razumijevanje poruke koju oni nose (Stričević 2009: 45). Treba imati na umu da ono uvelike ovisi o individualnom stupnju kognitivnih, socijalnih i emocionalnih vještina. Ukoliko govorimo o djetetu čitatelju, treba razumjeti da se njegova čitalačka kompetencija razvija unutar četiri zida, odnosno u okolini u kojoj je odrastao. Ukoliko dijete nije imalo roditelje koji su mu čitali i ukazivali na prednosti čitanja, sigurno će njegovo razumijevanje pročitane biti uvelike smanjeno u odnosu na ono dijete kojemu su roditelji usadili čitalačku naviku.

2.1. Vrste čitanja

Kada bi se, vrlo simplicistički, trebalo odrediti vrste čitanja, ono bi se podijelilo na dvije skupine – čitanje radi informacija i potencijalnog znanja ili učenja. Čitanje radi dobivanja informacija utječe na motivaciju za čitanje radi zabave, a čitanje radi zabave pozitivno utječe na akademske vještine i uspjeh u budućnosti (Stričević 2009: 42).

Čitanje je često bilo u fokusu mnogim pedagogima, tako je njemački pedagog Hans E. Giehrl podijelio čitanje na četiri vrste: informacijsko, evazivno, kognitivno i literarno. Ukoliko je riječ o informativnom čitanju, to se odnosi na medije poput novina ili televizijskog programa ukoliko osoba poseže za brzim pristupom određenoj informaciji. Drugi tip čitanja naziva se evazivan. Tako ćemo čitati ukoliko se želimo odmaknuti od stvarnosti i odlutati u svijet mašte pomoću literarnih likova. Treći tip odnosi se na kognitivno čitanje pomoću kojeg nastojimo spoznati svijet oko sebe, a spoznaje urediti u smislaoni i logični pogled na svijet. U konačnici, literarno čitanje, kao četvrti tip, omogućuje čitatelju pomoć u pronalasku smisla života u kojem živi i prelazak granice svoje realne egzistencije (prema Kordigel 1991: 175–176).

Psiholingvistika je podijelila čitanje na sljedeće kategorije: čitanje naglas, čitanje u sebi, interpretativno i scensko čitanje. Osim tih, postoje i ove vrste čitanja: doživljajno, informativno, stvaralačko i kritičko. Dragutin Rosandić je čitanje u sebi podijelio na dodatne dvadeset i dvije vrste, pridajući svakoj od njih određenu zadaću. Tako će, primjerice, spontano čitanje imati zadaću utvrditi čitateljske sposobnosti dok će obvezatno čitanje provjeravati sposobnost otkrivanja logičnih veza u rečenicama i tekstu kojim se služe (Rosandić 2005: 28).

Interes prema čitanju i njegovoj analizi imao je i Stjepko Težak koji je čitanje podijelio prema svrsi i načinu. Težak ističe kako je svrha čitanja jasno i točno primanje napisane obavijesti i nju dijeli na logično, izražajno i usmjereno čitanje. Druga podjela je ona prema načinu, a tu su važna dva kriterija – glasnoća i nazočnost čitača. Prema tim kriterijima Težak je čitanje podijelio na čitanje u sebi i čitanje naglas (Težak 1996: 102).

Nadalje, Karol Visinko je čitanje podijelila vrlo detaljno. Veliki naglasak stavlja upravo na ono čitanje koje se preporučuje u radu s učenicima, odnosno u obrazovanju. Ona ističe kako početno čitanje kod djeteta započinje dekodiranjem glasova i slova koje će imati veliku ulogu u razvijanju kasnijih čitateljskih sposobnosti. Kada djeca pređu ovu osnovnu fazu, sljedeći je cilj razvijanje čitanje s razumijevanjem koje će im biti potrebno tijekom cijelog školovanja, ali i života. Visinko ističe iste vrste čitanja kao i prethodno navedeni autori, a to su čitanje u sebi i naglas. Međutim, za razliku od Težaka, ona dijeli čitanje prema svrsi na čitanje u osobne, obrazovne, profesionalne i javne svrhe. Čitanje u obrazovne svrhe jest ono koje služi za učenje i stjecanje znanja, a ono je najčešće iz nastavnih materijala, ali i lektira jer se ona koristi za čitanje u svrhu obrazovanja, a ne radi užitka. U odraslom, poslovnom svijetu, ono nam služi za stjecanje dodatnih znanja i napredovanja u profesijama kojima se individue žele ostvariti. Čitanje u javne svrhe koristi svaki pojedinac s ciljem saznanja pojedinosti o događajima iz društvenog života (Visinko 2014: 54).

Čitanje koje Visinko ističe kao vrlo važno jest interpretativno čitanje jer nam ono pruža emotivni doživljaj i razumijevanje teksta. Ukoliko se radi o dramskom tekstu učenike se podučava i čitanju po ulogama, što je vrlo važno i u kontekstu empatije jer na taj način učenik ulazi u ulogu drugog i pokušava razumjeti zašto se netko ponaša na određeni način. Razni autori koji su se bavili čitanjem zapravo dokazuju koliko je to složen proces i kako ne postoji samo jedan način njegove podijele. Iako je riječ o različitim vrstama čitanja, neminovno je da će se jedna vrsta dosta često preklapati s drugom vrstom i na taj način bit će ih teško razdijeliti jedne od drugih (Visinko 2014: 54).

2. 2. Čitalačka kultura na margini

Pomisao na to da je potrebno provesti jedan, dva ili više sati sjedeći zadubljen u knjigu mnoge mlade čitaoce užasava, posebno ako je u pitanju neko lektirno djelo koje ih ne zanima ili koje zapravo ne razumiju. Sve veća dostupnost knjiga, što u fizičkom, što u digitalnom obliku, stvara sve veću averziju prema njima – kako to objasniti? Pokušajmo krenuti ovim redoslijedom – obitelj. Dobro poznata rečenica glasi: *sve kreće iz obitelji*. I ta je izjava djelomično točna. U kontekstu čitanja, roditelji govore djeci kako je učenje važno, kako će učenje, čak i onog što ne vole, dovesti do toga da će živjeti život kakav žele, kako će čitajući velika lektirna djela obogatiti svoj vokabular i tako dalje. Roditelji su ovakvim izjavama djelomično u pravu, međutim zaboravljaju na to da djeca uče primjerom. Ukoliko dijete sluša roditelja koji radi po cijele dane, koji nema vremena za sebe, a kamoli za dijete, koji cijelo vrijeme ima mobitel u rukama, kako da ono njemu povjeruje? S druge strane, prevelika se odgovornost prebacuje na učitelje od kojih se očekuje da budu i roditelji, i učitelji, i odgajatelji, i psiholozi, i pedagozi. Ukoliko u tome ne uspiju, na vrata im kucaju nezadovoljni roditelji s rečenicom da oni najbolje poznaju svoje dijete i tako se vrte u krug.

Ukoliko adolescentu dođe bilo koji medij u ruke, ubrzo shvaća da nije potrebno znati čitati ili imati razvijen set vještina kako bi on bio dobar u nečemu jer u današnjem svijetu svatko može biti poznat. Vrednuje se više izgled nego znanje, gdje komentar na društvenoj mreži ima veću težinu od onog upućenog od roditelja. Tko onda snosi odgovornost za sve manje knjiga u dječjim rukama – roditelji, obrazovni sustav, mediji ili svi zajedno? Ovdje je teško dati jednoznačan odgovor jer su krivi i svi i nitko.

Povijesno gledano uvijek je jedan od roditelja bio kod kuće s djecom, najčešće je to bila majka, dok danas svjedočimo činjenici da su oba roditelja zaposlena i više nemaju toliko mogućnosti posvetiti se svojoj djeci. Digitalni mediji, s druge strane, iznose svake minute neke nove sadržaje, stoga ne iznenađuje da se više djece ima poteškoća s FOMO (fear of missing out/ strah od propuštanja) i većina njih spava uz svoje mobilne uređaje ili pak do kasnih noćnih sati provodi vrijeme na društvenim mrežama gledajući sadržaje koji će ionako već u sljedećoj minuti biti 'stari'. Obrazovanje, stoga, nosi veliki teret na svojim leđima jer se od njega očekuje da stvori kompetentne ljude koji će jednoga dana biti sposobni voditi ili biti vođeni.

„Misao "o ukusima se ne raspravlja" – iznimno je opasna, a dovela je do toga da slavimo mediokritete. Starlete su postale zvijezde, a kiosci nove knjižnice. Djeca su izložena

raznovrsnim sadržajima koje prihvaćaju bez kritičkog odmaka. Jedino rješenje ovoga problema i dalje je – obrazovanje. Izlaganje djece raznovrsnim kvalitetnim sadržajima, znanjima i umjetnostima utjecat će na "podizanje kriterija" i omogućiti stvaranje zdravijeg kritičkog stava prema svim sadržajima i onima u medijima, i onima u knjizi.“ (Gabelica, Težak, 2017: 60–61).

Svatko voli pročitati dobro književno djelo, odnosno dobru priču. Ukoliko se osvrnemo na ljudsku komunikaciju, sve što čovjek radi za svoga života jest priča ili sluša priče. Ukoliko bi se i čitanju pristupalo na način da će knjiga za koju će posegnuti u knjižnici donijeti velike radosti kao i odlazak najboljem prijatelju/ici, ili pak, da bismo mogli mislima otputovati na koje god mjesto želimo u svijetu i iskusiti druge kulture, sigurno bi više mladih posezalo za knjigama na policama knjižare i knjižnica. Ukoliko se na knjige počinje gledati kao na sredstvo znanja, užitka i zadovoljstva, a ne kao obavezu pridodajući joj negativne konotacije, sigurno će se stvarati novi čitalački ukusi (Gabelica, Težak, 2017: 61).

„(...) vještina čitanja razvija se čitanjem, baš kao i druge vještine: želimo li poboljšati svoju vještinu plivanja, plivat ćemo što češće; želimo li biti brzi i vješti pri vožnji biciklom, vozit ćemo bicikl što češće. Želimo li poboljšati svoju vještinu čitanja i unaprijediti tehniku – čitat ćemo što češće.“ (Pavličević-Franić 2005: 97).

Kako i za druge vještine, tako je i za razvoj vještine čitanja potrebno mnogo truda, osobito za razumijevanje pročitanog. Jedna od najvažnijih uloga učitelja/nastavnika/profesora hrvatskoga jezika jest odgojiti samostalnog čitatelja i u njemu razviti ljubav prema književnosti i svemu onome što ona nosi. Danas je uloga nastavnika sve veća, a time i teža jer se bore sa digitalnim medijima čija konstantna distrakcija odvaja učenike od njihovih obaveza. Taj kratki nalet dopamina puno je atraktivniji od sjedenja satima nad knjigom, stoga bi se knjigu trebalo prikazati, ne kao još jednu dosadnu školsku obavezu, već kao mjesto estetskog, spoznajnog i emocionalnog užitka. U nastavku će se obratiti pozornost na školsku lektiru, njezin povijesni kontekst i u konačnici, njezinu svrhu.

3. LEKTIRA

Nastavni programi iz književnosti uključuju popis književnih djela za samostalno čitanje kod kuće. Taj se popis obično naziva domaćom lektirom, školskom lektirom (ili samo lektirom) i učeničkom lektirom. Pri izboru djela za samostalno čitanje kod kuće utvrđeni su kriteriji izbora književnoumjetničkih tekstova u odgojne i obrazovne svrhe. Odabiru se reprezentativna djela različitih vrsta iz nacionalne književnosti i književnosti drugih naroda, koja čine temelje svjetske kulture, djela antologijske vrijednosti koja su primjerena doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika (Rosandić 2005: 51).

Zadace čitateljskog odgoja koje Rosandić navodi u *Metodici književnoga odgoja* jesu (2005: 52.):

- dostići/postići određenu razinu književnoga obrazovanja
- razviti kulturu čitanja, stvaralačke sposobnosti učenica/učenika, književni ukus
- omogućiti bogatiji, sadržajniji i suptilniji duhovni život
- izgraditi cjelovit pogled na svijet

Ukoliko se u obzir uzmu prethodno navedeni faktori, dade se zaključiti da bi lektira trebala biti sredstvo koje dovodi do cilja, a taj cilj je ostvarena, načitana, osviještena osoba. Problem nastaje onda kada to putovanje netko ocjenjuje, u ovom slučaju, ono čitalačko. Mogu li učenici uopće čitati s užitkom, ako će netko taj užitak kasnije ocijeniti ili kako u djelu *Kreativni pristup lektire* piše: „(...) u trenutku kada sredstvo za postizanje nekoga cilja postaje cilj sam, jasno je da smo skrenuli s prvotnog puta“ (Gabelica, Težak, 2011: 13).

Tijekom osnovnoškolskog, a kasnije srednjoškolskog obrazovanja, lektirni popis služi kao preporuka knjiga koje bi učenici trebali pročitati s ciljem upoznavanja književne umjetnosti, ali i boljeg razumijevanja svijeta u kojem žive kao i sebe samih. U jednom trenutku, lektira se počela povezivati s obavezom koju učenici moraju odraditi zato što obrazovni sustav to od njih zahtjeva i samim time postaje im zadatak kojeg oni nevoljko ispunjavaju. Lektira bi zapravo trebala biti sredstvo poticanja čitanja, odnosno, poticanje čitanja iz užitka (Gabelica, Težak, 2017: 12). Ukoliko ona moraju čitati nešto što ne razumiju, što im se ne sviđa ili što im je intelektualno prezahtjevno, ne iznenađuje, stoga, da djeca već u najranijoj dobi počinju osjećati averziju prema knjizi umjesto kao alat koji će im obogatiti život u svim mogućim vidovima.

Karol Visinko piše kako je smisao lektire „stjecanje iskustva čitanja, koje nazivamo literarnim iskustvom, a koje premreženo s onim životnim bitno utječe na građu cjelovitijeg pogleda na život i svijet, razvijajući pritom u recipijentu literarne sposobnosti na intelektualnoj, emocionalnoj i fantazijskoj razini“ (Visinko 2000: 5).

3.1. Konceptualizacija lektire

Metodika književnosti istražuje zakonitosti recepcije književnoumjetničkih sadržaja te se istraživanje recepcije usklađuje s dobnim značajkama. Prema Rosandiću (2005:15): „Na temelju spoznaja razvojne psihologije utvrđuje se literarni i čitateljski razvoj učenica/učenika i tipologija čitatelja/čitateljica. (...) Na predlošku psihologijskih spoznaja utvrđuju se posebnosti percepcije književnih sadržaja (književnoumjetničkih i znanstvenih), literarno mišljenje i spoznavanje, estetsko doživljavanje, literarno-estetske komunikacije, samoaktualizacije i motivacije, imaginativni i emocionalni procesi i dr.“ Kada se odrede navedene stavke, sadržaj se raspoređuje u tri razine: razrednu, predmetnu i gimnazijsku. U nastavnom programu, državnom dokumentu, propisuje se ustrojstvo nastavnog predmeta: sadržaj, svrha, zadaće i uvjeti njegova ostvarivanja u odgojno-obrazovnom procesu. Nastavni program za srednje škole, razlikuje se prema tipu škole – gimnazija ili strukovna, zatim prema programskoj jezgri i dopunskom dijelu programa (Rosandić 2005: 212).

Za odabir književnoumjetničkog i književnoznanstvenog sadržaja na nastavnom satu važni su sljedeći kriteriji: estetski, nacionalni, recepcijski i pedagoški. Zbog estetskog kriterija izabrana su antologijska djela svih vrsta, nacionalni kriterij osigurava da najveći prostor obrade djela zauzmu ona iz domaće književnosti. Recepcijski kriterij važan je utoliko što brine da djela koja učenici čitaju budu u skladu s njihovim doživljajno-spoznajnim mogućnostima. I zadnji kriterij, pedagoški, ukazuje na odgojnu ulogu pojedinog djela (Rosandić 2005: 214).

Sljedeći je korak rasporediti djela linijski ili sukcesivno, kronološkim redoslijedom: antička i srednjovjekovna književnost, humanizam i renesansa, barok, klasicizam, romantizam, realizam, modernizam i suvremena književnost. Nastavni program iz književnosti, osim djela koja se obrađuju na nastavi, uključuje i popis književnih djela za samostalno čitanje kod kuće – lektiru. Lektira je organizirana unaprijed određenim satima kako bi učenik/ca mogao/la samostalno organizirati vrijeme čitanja. Lektira se raspoređuje istim kronološkim redoslijedom, odnosno djela tematski prate sadržaj nastavnog sata (Rosandić 2005: 216).

Stoga će se u prvom razredu srednje škole čitati djela klasične književnosti (Ilijada i Odiseja), basne i bajke. U drugom razredu pozornost će se posvetiti djelima renesanse (*Dundo Maroje*), baroku (*Suze sina razmetnoga*), klasicizmu i prosvjetiteljstvu (*Satir iliti divlji čovik*) i predromantizmu i romantizmu (*Crni mačak*, *Patnje mladog Werthera*). U trećem razredu čitaju se knjige hrvatskog romantizma (*Smrt Smail-age Čengića*), Šenoinog doba (*Prijan Lovro*), realizam (*Zločin i kazna*, *U registraturi*), modernizma (*Stranac*) i moderne (*Đuka Begović*), dok se u četvrtom razredu obrađuju djela iz razdoblja ekspresionizma (*Baraka pet be*), druge moderne (*Kiklop*) i suvremene književnosti (*Kratki izlet*).²

Iz svega navedenog može se zaključiti kako je književnost za mlade zapostavljena u obrazovanju i lektiri i kako srednjoškolska lektira samo kronološki slijedi književna razdoblja. Poznavati književna razdoblja i djela napisana u to vrijeme jest izuzetno važno, no kako biti siguran da djeca uživaju čitajući takvu literaturu ili još bolje pitanje – kako biti siguran da čitanje kompleksnih djela poput Ilijade i Odiseje djeci neće stvoriti negativnu sliku o knjizi?

Rosandić upozorava to da se književnost povezana s određenom dobi čitatelja ne smije izjednačavati s propisanom lektinom za te čitatelje. Programi nude ukupno oko pedeset književnih djela. Za srednjoškolski stupanj broj djela koja ulaze u okvir lektire ne bi smio biti manji od petnaest djela koja se uključuje u sam nastavni sat, organiziran dva puta mjesečno. To znači da se od prvog do trećeg razreda srednje škole lektira obrađuje na četrnaest nastavnih sati po akademskoj godini. U četvrtom razredu, broj nastavnih sati lektire se povećava do osamnaest (Rosandić 2005: 222).

Analiza književnog teksta važna je vještina koja djetetu omogućava svladavanje jezika – i materinskog i jezika književne umjetnosti. Međutim, ta vještina ne daje garanciju da će tu istu književnost dijete i zavoljeti. Čitanje književnosti puno je više od pukog romantičarskog shvaćanja književnosti. Ona vodi osobu na mjesta na kojima ona nije bila, upoznaje ljude s kojima se nikada nije susrela, osjeća povezanost s literarnim likovima, tužna je kada dođe do kraja, promišlja o postupcima koji se odigravaju i još mnogo toga. Osoba jednostavno ima mogućnost biti na puno mjesta i okušati se u raznim stvarima, a sve to unutar svoja četiri zida. Stoga, lektira je puno više od samog čitanja jer čitati se mogu i komentari na društvenim mrežama, kao i različiti portali kojima su ionako svi previše involvirani. Knjiga ipak omogućava ulazak u drugu dimenziju života i otvara vrata za samospoznaju i vlastito izražavanje: „Nemojte zaboraviti da čitanje i pisanje imaju svoju svrhu. Okružite učenike

² http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/nastavni-program.pdf (Pristupljeno 21. kolovoza 2020.)

dobrom literaturom i stvorite zajednicu čitanja i pisanja. Na kraju, svi želimo učenike koji će biti fluentni i entuzijastični čitatelji i pisci.“ (Woolfolk 2016: 423).

3.2. Adolescenti i lektira

Jedno od najvažnijih pitanja koja si postavljaju adolescenti jest "tko sam ja?" Od najranijeg djetinjstva kod pojedinca se razvija iskustvo vlastitog ja. No, u razdoblju adolescencije pojedinac po prvi puta propitkuje tko je on/a zapravo, odnosno, dolazi do propitkivanja vlastitoga identiteta. Pojam identiteta odnosi se na organiziranje nagonskih težnji, sposobnosti, uvjerenja i prošlih iskustava u konzistentnu sliku o sebi. To zahtjeva namjerno biranje i donošenje odluka, osobito glede posla, vrijednosti, ideologije, bliskosti s ljudima i predanosti idejama. Ako adolescent ne uspije integrirati sve te aspekte i odluke ili pak osjeća da nije sposoban napraviti potrebne izbore, prijeti mu difuzija identiteta (Woolfolk 2016: 86).

Osim propitkivanja identiteta, događaju se još dvije važne značajke: pojavljivanje višeg reda i socijalna osjetljivost na vršnjačka uvjerenja (Woolfolk 2016: 87). Imajući to u vidu Čudina Obradović istaknula je metode koje se preporučuju u nastavi. To su buđenje interesa najavom ili zajedničkim čitanjem, poticanje samostalnog čitanja i pisanja u traženju i izlaganju podataka, suradničko čitanje, poticanje imitacije u čitanju sukladno prijedlozima učenika (Čudina Obradović 2014: 22). Od pomoći bi bilo i da svaki učenik ima mogućnost izabrati djelo po izboru i prezentirati ga u petnaest minuta na početku sata lektire te vježbati ujedno retoriku i javni nastup, uvježbavanjem i uvjeravanjem drugih učenika zašto bi upravo to djelo trebalo pročitati. Iako ovaj zadatak nije možda u potpunosti izvediv u hrvatskom obrazovnom sustavu zbog toga što postoji plan i program za svaki nastavni sat, no susjedna zemlja, Slovenija uvidjela je važnost čitanja, stoga je u svoj obrazovni sustav uvela i komunikacijsku nastavu. Izbor djela je predložen i nije striktno određeno što se čita, već se naglasak stavlja na kvalitetu pročitano, a ne na kvantitetu. Odnosno, učenicima se pruža mogućnost ući dublje u sam tekst i s njim ulaze u dijalog. Učiteljeva uloga u komunikacijskoj nastavi je smanjena, on/a je samo u ulozi moderatora koji usmjerava, potiče na razgovor, također sudjelovanjem i vlastitom zainteresiranošću daje primjer učenicima (Saksida 2011: 261).

Osim prethodno navedenih promjena koje se događaju u razdoblju adolescencije, ovdje također dolazi do naglog gubljenja interesa za čitanjem jer koliko god se nastavnici trudili

motivacijom zainteresirati učenika, treba razmišljati o tome da je motivacija kratkotrajan proces, stoga je disciplina u ovom trenutku ono što je potrebno. Kako obrazovni sustav adolescentima ne pruža u potpunosti sadržaj koji ih zanima i koji bio zadovoljio njihove literarne potrebe te ih na kraju pretvorio u aktivne čitače, stvorila se generacija aktivnih ne čitača. Ranije je spomenuto da interes za knjigom u odrasloj dobi jenjava. Najčešće se pad primijeti u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi. Broj učenika koji čitaju iz užitka se smanjuje, a također se i smanjuje interes za čitanje zadane lektire. Bitna je činjenica da se vrlo rado čita iz izvora koji nisu knjige, nego Internet, časopisi i ostali izvori. S novim vremenom došla je i nova generacija čitatelja kojima je virtualni svijet postao temelj društvenog života. Kako uzeti knjigu u ruke i otploviti u vlastitim mislima na neki drugi svijet kad je za to potrebna koncentracija, vrijeme i fokusiranost, dok u rukama drže uređaje koji ih u sekundi odvođi u svijet poznatih i slavni. Čudina-Obradović navodi kako su rezultati nekih istraživanja pokazali da mladi od 18-24 godine preferiraju informacije s interneta, a ne iz tiskanih medija, ali, isto tako, misle da su informacije iz tiskanih medija kvalitetnije. Zaključak do kojeg dolazi jest da je propisana literatura, školsko čitanje i posebno lektira nemaju interes za učenike jer nisu u skladu s njihovim izborima i zanimanjima, a razlog je upravo taj što:

„u središtu postojećeg pristupa nije učenik – ni njegovo predznanje, ni čitateljsko ni životno iskustvo, ni kognitivne sposobnosti – nego književnopovijesna kronologija koja pretpostavlja čitanje djela u dobi u kojoj jednostavno nije primjerena“ (Novaković, Medić 2011: 26).

Dok se na adolescente gleda kao na buntovne i često komplicirane mlade ljude, trebalo bi se poraditi na tome da se ovo razdoblje sagleda kao vrijeme u kojem se pronalaze novi životni interesi, stoga bi im trebalo ponuditi materijale koji im to mogu ostvariti, a čitanje lektire je svakako iskustvo koje će im donijeti neke nove poglede na svijet.

3.2. Kurikulum za nastavni predmet hrvatski jezik

Suvremeno programiranje odgojno-obrazovne djelatnosti utemeljuje se na teoriji kurikula. Teorija kurikula potječe iz Amerike u 20-im godinama 20. stoljeća u Americi, a kasnije se širi i na Europu. Navesti ime Bobbit objavljuje 1924. godine djelo *Kako oslikavati kurikulum* (How to make Curriculum) s kojim započinje primjena teorije kurikula u odgojno-obrazovnim djelatnostima. Institut za pedagogiju u Hamburgu započinje s promicanjem teorije kurikula u europskim zemljama i upravo je ona postala zajednička teorija u reformnim projektima školskoga sustava u europskim zemljama (Rosandić 2005: 67).

Za Kurikul predmeta Hrvatski jezik može se reći da je „dokument kojim su povezane sve razine odgojno-obrazovnoga procesa u kojima se uči i poučava hrvatski jezik: osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, tj. gimnazijsko, strukovno i umjetničko obrazovanje. Svi dokumenti kurikulumu čine jedinstvenu cjelinu, stoga se i čitaju u kontekstu međusobne povezanosti i uvjetovanosti.“³

U fokusu kurikula nalaze se odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja i predstavljena su očekivanja o tome za što će učenici biti osposobljeni po završetku školske godine. Odgojno-obrazovni ishodi, s druge strane, usmjeravaju učenike na ono što se od njih očekuje u pojedinoj godini, a oni proizlaze iz odgojno-obrazovnih ciljeva. U njih se ubrajaju znanje, vještine, stavovi i vrijednosti koji se razvijaju već od prvog razreda osnovne škole pa sve do završetka srednje škole. Kurikul predmeta Hrvatski jezik povezan je i s drugim odgojno-obrazovnim područjima, međupredmetnim temama i ostalim nastavnim premetima. Primjerice, ukoliko se obrađuje neko književno djelo s početka 20. stoljeća, učenik će učiti i o povijesnim temama relevantnim za to djelo jer je, u konačnici, teško odvojiti djelo od samog vremena u kojem je ono nastalo. Stoga će, u ovom slučaju, doći do korelacije Povijesti i Hrvatskog jezika.⁴

Učenje hrvatskog jezika koji je službeni u Republici Hrvatskoj, temelj je za učenje svih drugih nastavnih predmeta, stoga se on uči na svim odgojno-obrazovnim razinama. Na predmet Hrvatski jezik u gimnazijskom programu, utroši se 140 sati godišnje. Učenici učenjem materinjeg jezika ovladavaju jezičnom komunikacijom i postaju kompetentni u čitalačkoj, medijskoj, informativnoj i međukulturnoj pismenosti te na taj način razvijaju

³ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html

⁴ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (Pristupljeno 7. kolovoza. 2020.)

kritički odnos prema društvenom i poslovnom životu. S obzirom na to da je hrvatski jezik dio kulturnoga identiteta, ne iznenađuje činjenica da mu se toliko pozornosti pridaje u obrazovanju. Učenje jezika je prva vještina koju dijete stječe i koja ga kasnije dovodi do samospoznaje, ali i spoznaje svijeta u kojem živi.⁵

Predmet Hrvatski jezik strukturiran je u tri međusobno povezana područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo, kultura i mediji. Svrha učenja hrvatskog jezika je ovladavanje njegovim znanjima za sve aktivnosti s kojima će se u životu susresti. Glede komunikacije, učenik će u različitim situacijama morati primijeniti slušanje, govor, čitanje i pisanje, kao model prenošenja informacija. Razumjeti poruku koju druga osoba tebi upućuje i biti sposoban vratiti poruku, odnosno nastaviti komunikaciju, dovodi do jezične kompetencije što je krajnji cilj učenja hrvatskoga jezika.⁶

Na književnost se gleda kao na umjetnost riječi čiji je cilj ukazivanje učeniku na drugačije kulture, stavove, razmišljanja i razumijevanja te njihovo prihvaćanja. Neke od elemenata koje to predmetno područje obuhvaća jesu:⁷

- razumijevanje, interpretacije i vrednovanje književnoga teksta radi osobnog razvoja, stjecanja i razvijanja znanja i stavova te vlastitog stvaralaštva.
- razumijevanje stvaralačke i umjetničke uloge jezika i njegova kulturnoga značenja
- povezivanje jezičnih djelatnosti, aktivne uporabe rječnika i stečenoga znanja radi dubokoga i asocijativnog razumijevanja teksta
- potrebu za čitanjem književnih tekstova i pozitivan stav prema čitanju iz potrebe i užitka
- razvoj kreativne verbalne i neverbalne komunikacije.

Predmetno područje kultura i mediji odnosi se na razumijevanje tekstova koji se prenose na različitim medijskim platformama. U okviru toga uči se o tome kako mediji utječu na društvo i kako razumjeti koju poruku i s kojim ciljem mediji prenose društvu.

Čini mi se da škola u svom programu medijske kulture još uvijek veliki fokus stavlja na film iako postoje novi mediji koji mladi radije koriste. Danas se puno više vremena provodi na platformama poput Youtube-a, različitim društvenim mrežama, portalima, blogovima i možda bi obrazovni sustav trebao veću pozornost obratiti na ovaj tip medija koji je sa sigurnošću

⁵ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (Pristupljeno 7. kolovoza 2020.)

⁶ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (Pristupljeno 7. kolovoza 2020.)

⁷ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (Pristupljeno 7. kolovoza 2020.)

najveći konzument mladih (Jandrić 2019). Ukoliko mladi provode toliko vremena koristeći medije, trebalo bi postojati tijelo koje će ih o tome nešto i naučiti pa zašto to ne bi bila škola? Korištenjem različitih medija u svrhu učenja i poučavanja, može dovesti do veće zainteresiranosti mladih za nastavu, promijeniti dinamiku učenja i koristiti alate koji će njima biti mnogo zanimljiviji, a samim time ostaviti i veći utisak na njih.

3.3. Lektira u osnovnoj i srednjoj školi

Razmotri li se djelo *Vlak u snijegu*, roman Mate Lovraka, zaključuje se kako su djeca hrabra i kolektivno nastrojena te imaju tendenciju djelovati kao odrasli ljudi. U nekim situacijama dječji likovi preuzimaju ulogu odraslih, što se uvelike razlikuje od poimanja djeteta danas. Gabelica i Težak naziv "lektira" smještaju u 1944. godinu, s različitim naslovima i autorima od onih na koje smo danas navikli. U početku su se preporučale sljedeće stvari: za prvi razred: zidna čitanka, bukvar, omladinska izdanja, pisma i druge. Za drugi razred: basne, pisma, pjesme. Za treći razred se ne navodi ništa, dok se za četvrti razred navode književna djela razumljiva za djecu toga razreda (Gabelica, Težak, 2017: 16).

Prema Nastavnom planu i programu iz 1960. godine evidentno je da se po prvi put donosi popis lektire za prva četiri razreda osnovne škole. U ovim je godinama važno istaknuti kako učitelj samostalno bira djela iz popisa, a nije koncipiran tako da je podijeljen po razredima. Nakon 1984. godine dopušteno je uključivanje novih djela u popis za lektiru. Nadolazeće godine donosile su samo dodatne promjene u vidu lektira – neke od tih razlikuju se samo u duljini obvezne lektire. Sada je na snazi program gdje učenici u prvom razredu moraju pročitati četiri djela s popisa na kojem se nalazi četrnaest književnih djela. U drugom razredu nudi se popis od osamnaest tekstova, a učenicima trećeg razreda ponuđen je popis od dvadeset književnih tekstova od kojih je obveznih sedam djela. Neka od glavnih djela su *Vlak u snijegu* Mate Lovraka i *Čudnovate zgrade šegrta* Hlapića Ivane Brlić-Mažuranić. U konačnici, četvrtom je razredu ponuđen popis od dvadeset i četiri autora i također je nužno pročitati sedam djela od kojih su glavni *Regoč*, *Šuma Striborova* i *Družba Pere Kvržice* (Gabelica, Težak, 2017: 17).

Postoje književnici koji su na polju književnosti ostvarili toliki uspjeh da se njihova djela čitaju još i danas, a njihova su imena strana i domaća. Neki strani autori koji su relevantni i danas jesu: braća Grimm, Antonie de Saint-Exupery, Ferenc Molnar, Hans Christian

Andersen i drugi. Hrvatski autori koji se i danas čitaju jesu: Ivana Brlić-Mažuranić, Mato Lovrak, Vladimir Nazor, Slavko Kolar, Vesna Parun, Dobriša Cesarić i još mnogi drugi. U kasnijim godinama, javljaju se noviji lektirni pisci čija se djela nalaze na popisu obavezne ili izborne literature, a oni su: Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić, Anto Gardaš, Zvonimir Balog, Joža Horvat i Zlatko Krilić (Gabelica, Težak, 2017: 18).

Lektira se i u srednjim školama provodi u sklopu nastave književnosti, stoga se ona nadovezuje na osnovnoškolske nastavne sadržaje. Učeničko se znanje u srednjim školama produbljuje radi učenja teoretskih pristupa književnim pojavama kao i detaljnijim proučavanjem nacionalne i svjetske književnosti.

Rosandić ukazuje na to kako srednjoškolski obrazovni sustav ima programe od kojih neki nude oko 50 književnih djela u koje se ubrajaju romani, novele, dnevници, zbirke. U pojedinim se razredima čita na sljedeći način: prvi razred 15 djela, drugi razred 17 djela, treći razred 17 djela. On piše kako prosječan broj djela ne bi smio biti manji od 15 djela godišnje koja se uključuje u sat lektire. U programima za srednju školu, prema Rosandiću, navode se sljedeći broj sati za lektiru: prvi razred 14 sati, drugi razred 14 sati, treći razred 14 sati, četvrti razred 18 sati, što je ukupno 60 sati. Broj lektirnih sati donekle je usklađen s brojem književnih djela (čak njih 50), koji se mogu interpretirati u 60 nastavnih sati (Rosandić 2005: 51–52).

3.4. Današnja problematika lektire

Živimo u vremenu kada mladi sve manje čitaju, a sve više posežu za svojim malenim uređajima od kojih jedva da se i odvajaju. Dok jedni pronalaze krivca u novim medijima, drugi pronalaze krivca u obrazovnim sustavu, a neki pak tvrde da je to odgovornost roditelja, stoga je teško odgovoriti na pitanje zašto mladi danas zaziru od knjige.

Prema PISA testovima iz 2009. godine, čiji se cilj bio ispitati čitalačke kompetencije na tisuće hrvatskih učenika prvih i drugih razreda srednjih škola i na kojim je sudjelovalo ukupno 56 zemalja, Hrvatska se nije mogla pohvaliti impozantnom brojkom jer se našla na 36. mjestu. Rezultati pokazuju kako 27% naših učenika nikad ne čita iz užitka, a njih 46% čita samo ako mora. Njih 21% izjasnilo se da im je čitanje omiljena aktivnost, dok njih 25% ističe kako je ono samo gubitak vremena.⁸

⁸ <https://www.husk.hr/okrugli-stol-knjiga-i-drugi-mediji/> (Pristupljeno 10. kolovoza 2020.)

Istraživanje koje posebno zabrinjava jest ono provedeno u dvama trećim razredima XII. gimnazije u Zagrebu, 2010. godine, a cilj ispitivanja bilo je vidjeti stavove učenika o lektiri (Novaković, Medić 2011: 72). Najvažniji rezultati odnose se na pripremanje za sat lektire, a oni ukazuju da 13,55% učenika čita lektirno djelo, dok 20,33% učenika koristi internetske sadržaje za pronalazak informacija o djelu. Njih 49,15% kombinira kratke sadržaje koje pronađu na internetu s informacijama u vodičima kroz lektiru (Novaković, Medić 2011: 72-74).

Vrlo je jasno da nešto što se ocjenjuje ne može postati užitek, a ulazak u lektiru i općenito književno djelo puno je više od ocjene koju će nam dodijeliti neka druga osoba jer, svako književno djelo dopire do osobe na drugačiji način, u tome i jest čar knjige. Čitateljeva interpretacija rezultat je njegova vlastita života, razmišljanja, općenito intelektualne visine. Primjerice, za neke će Leone Glembaj biti psihički nestabilna osoba koja je vrlo destruktivna za okolinu, ali i za sebe samog, no, ukoliko učenik odrasta u obitelji koja je slična Glembajevoj, može suosjećati s njime jer je i ono možda bilo nevidljivo u vlastitoj kući. Nadalje, lik Srne iz djela *Duga*, drugačije bi interpretirala osoba odrastala u 19. stoljeću s vrlo oskudnom slobodom, a drugačije će ju interpretirati osoba koja živi u ovom modernom vremenu. Upravo taj ulazak u svijet drugoga omogućava nam lektira. Ona je puno više od faktičkih podataka o autoru, analizi glavnih likova, periodizacije i drugih stvari na kojima je fokus u konvencionalnoj nastavi književnosti u srednjoj školi. Važnost knjige potvrđuje i činjenica da postoji biblioterapija, čija je svrha stvoriti interakciju između čitatelja i teksta, pod vodstvom osobe educirane osobe za ovo područje (Piskač 2018: 14).

U priručniku *Kreativni pristup lektiri* istaknute su dodatne problematike čiji je produkt negativan stav prema lektiri (Gabelica, Težak, 2107: 19):

- obvezatnost lektirnog popisa
- broj obaveznih djela, opseg knjiga i broj lektirih sati
- tematska i žanrovska neraznolikost lektirnih djela
- lektirni dnevnic
- ocjenjivanje lektire
- metodički pristup lektiri u sklopu nastave književnosti ili, riječima brojnih učenika, nezanimljiv način obrade lektire.

Neki autori, poput Karol Visinko, zaključuju kako bi se problem lektire mogao riješiti na način da se smanje obavezni naslovi, a poveća broj slobodnih naslova, no i sama autorica

zaključuje kako bi takav pristup u potpunosti zahtijevao rekonstrukciju nastave hrvatskoga jezika (Jerkin 2012: 114-115). Što se tiče slobode izbora učenika za odabir književnoga djela po izboru, postoji vjerojatnost za to da bi oni vrlo brzo posegnuli za onom najkraćom jer nemaju razvijene književne i estetske kriterije ili bi, pak, njihov odabir bio rezultat nametnutim medijskim utjecajem ili pak vršnjačkim (Gabelica, Težak, 2017: 21–22).

Možda bi za početak učenici trebali gledati na učitelje kao suradnike, a ne na osobe čiji je cilj samo ocjenom odrediti kvalitetu učenikovog znanja. Stoga bi učitelji svakako trebali uzeti u obzir učenikove prijedloge glede lektire, a ovdje je također važna i uloga knjižničara. Interes učenika drugačiji je od interesa učitelja, što je i normalno jer se vremena u kojima su odrastali razlikuju, stoga bi se i učitelj trebao otvoriti za učenje od učenika u, naravno, čvrsto postavljenim okvirima, što je zapravo i smisao autoriteta. Na kraju, moglo bi se reći da problem školske lektire nije čitanje, nego onaj administrativni dio – pisanje. Likovi, tema, ideja, karakterizacija likova, fabula, mjesto i vrijeme radnje, samo su neke od stvari koje odvlače pozornost od onog najvažnijeg, od čitanja s užitkom.

3.5. Digitalizirana knjiga – pomoć ili distrakcija?

Dok se davno u našoj prošlosti po informacije odlazilo u knjižnice ili pak otvaralo enciklopedije, danas nam je ona dostupna klikom miša u nekoliko sekundi. Razmišljanja o tome su dvojaka – jedni na to gledaju kao prednost jer znanje nikad nije bilo dostupnije – drugi su pak mišljenja da znanje zbog toga postaje površnije jer osobe ne provjeravaju izvor informacija, već je samo objeručke prihvate (Jandrić 2019: 122). Danas se, uz verbalnu i neverbalnu, nametnula još i vizualna komunikacija koju mladi sve više koriste. Stoga su njihove poruke, koje najčešće razmjenjuju putem društvenih mreža, prenesene u obliku osjećajnika (eng. emoticon). Veliki izazov predstavlja i društvena mreža Youtube koja sadrži veliku koncentraciju audio knjiga, što na prvu izgleda vrlo zanimljivo, ali veliki broj reklama koje se pojavljuju tijekom slušanja rade dodatnu distrakciju.

Što bi uopće bila digitalizirana knjiga, popularno nazivana i e-knjiga? To je publikacija u digitalnom obliku koja se može sastojati samo od teksta, ali i od drugih, popratnih multimedijских sadržaja kao što je zvuk, slika i snimak. Elektroničke knjige pojavljuju se u rasponu od vrlo jednostavnih tekstova do vrlo složenih i dobro strukturiranih.

Njihovo preuzimanje, odnosno dostupnost može se realizirati putem e-maila, e-knjižara, ali i drugih internetskih stranica.

Teško je reći koje su prednosti veće – fizičke knjige u rukama čitatelja ili one u elektroničkom obliku. Jedni će reći kako vole taktilnost i miris knjige, no ne treba bježati od činjenice da je puno jednostavnije preuzeti knjigu, nego fizički otići u knjižaru ili knjižnicu, još i više ako se u obzir uzme najvažniji i nepovratni resurs – vrijeme, koje danas nekako svima nedostaje. Bilo kako bilo, još uvijek prevladava većina onih ljudi koja voli osjetiti knjigu u rukama i nad njom probdjeti sate, no pitanje je što će se dogoditi u budućnosti jer, s obzirom na sve veću ekološku osviještenost, knjiga postaje pitanje i predmet rasprave mnogih ekologa.

3.6. E-lektire

Važan i hvale vrijedan projekt zvan E-lektire nastao je na inicijativu Ministarstva znanosti i obrazovanja, a glavni njegov urednik je Zvonimira Bulaja. Inicijativa ovoga projekta bila je učiniti dostupnim sve osnovnoškolske i srednjoškolske lektire⁹:

„(...) u dogledno vrijeme na Webu će biti dostupne osnovnoškolske i srednjoškolske lektirne knjige, kako one obavezne, tako i neobavezne, te ostala djela hrvatskih i stranih pisaca: sve pripremljeno prema uobičajenim standardima za objavljivanje lektirnih izdanja, te popraćeno odgovarajućim "kritičkim aparatom" – dodatnim sadržajima poput bilješki o piscu i djelu, napomenama i objašnjenjima, rječnicima manje poznatih riječi, raznim zanimljivostima, ali i novim slikovnim materijalima, zvučnim zapisima, te videom i drugim multimedijским sadržajima.“

Kada je riječ o prednostima e-lektire, potrebno je nadovezati se na već prethodno rečeno o e-knjigama – dostupnost i vrijeme. Svakako je učeniku osnovne ili srednje škole jednostavnije školsku lektiru pronaći na svomu uređaju, nego fizički otići u knjižnicu. Druga je prednost kritički aparat kojim su e-lektire opremljene. Treća je prednost što postoje lektirna djela i u zvučnom zapisu, stoga slabovidna ili slijepa djeca također imaju mogućnost pristupa lektirnim djelima. Za kraj valja spomenuti kako je prednost i to što postoje različite provjere znanja o književnim djelima koje svatko može provjeriti, a osmišljene su u obliku kviza.

⁹ <https://lektire.skole.hr/stranica/o-projektu-elektire> (Pristupljeno 11. kolovoza 2020.)

Nažalost, ovaj projekt uz one pozitivne ima i negativne strane. Negativnosti ovoga projekta najviše su tehničke prirode, a za tehničku podršku zadužen je CARNET. Prije svega, veliki broj škola još uvijek nije opremljen potrebnim tehničkim uređajima s kojeg bi se lektire mogle čitati, stoga se ona više odnosi na rad učenika od kuće. Treba istaknuti kako neka djeca nemaju mogućnosti pristupa internetu pa im opcija e-lektire zapravo i ne znači ništa previše, dok neka pak ne mogu pristupiti internetu u školi zbog slabe informatičke opremljenosti (Gabelica, Težak 2017: 90):

„Većina učenika (98%) potvrdila je da imaju pristup internetu, a najčešće se na Internet spajaju od kuće (97%). Nažalost, manji broj učenika ima naviku uporabe računala u školi (3%), vjerojatno zbog slabe informatičke opremljenosti škole.“¹⁰

Dok će jedni reći da lektire u fizičkom obliku prednjače nad onima u elektroničkom, svakako je dobro imati opciju odabira, stoga je na svakoj osobi da odabere način koji njoj najbolje odgovara. Onaj koji je odrastao uz pravu knjigu, zasigurno će imati problem u adaptaciji na onu u elektroničkom obliku, za razliku od djeteta koje je nakon nekoliko godina života dobilo mobilni uređaji i tako postao participant digitalne tehnologije. S obzirom na to da je 21. stoljeće vrijeme najvećih mogućnosti, zašto onda ne bi postojalo više opcija i za knjigu? Puno važnije od odabira adekvatnog načina je stvoriti strastvenog čitatelja koji će uživati u blagodatima knjige, dolaziti do samospoznaje i stvoriti nešto lijepo za svijet u kojem živi. U nastavku ovoga rada istaknut će se važnost upravo emocija koje se javljaju kroz čitanje, s naglaskom na emociju empatije i na tome kako ju možemo potaknuti čitajući lektirna djela.

¹⁰ Riječ je o istraživanju čitalačkih navika zagrebačkih učenika provedenom 2014. godine

4. EMOCIJE

Emocija je čovjekov unutarnji pokretač čija se reakcija najčešće projicira kroz vanjsko ponašanje. Etimologija riječi emocija dolazi od glagola "movere" (lat.) što znači "pokrenuti se", stoga ne iznenađuje reakcija osobe koja proživi emociju da to doživljava kao stanje u kojem se nešto unutar njega događa. Nadalje, u riječi emocija nalazi se i riječ "motion" (engl. pokret) koja ima isti korijen riječi kao i "motor" ili stroj. Stoga emocije koje se događaju unutar čovjeka, rezultiraju njegovim vanjskim reakcijama (Chabot 2009: 37).

Danas su više nego ikad prije emocije i emocionalna inteligencija potrebne kao vještine koje će ljudi trebati savladati ukoliko se žele snaći u današnjem svijetu, što poslovnom, što privatnom. Mnogo je istraživača pokazalo interes za istraživanje emocija, a jedan od njih je Paul Ekman koji je posjetio mnogo različitih zemalja i došao do zaključka kako postoji sedam primarnih emocija koje su karakteristične za sve narode: strah, ljutnja, tuga, gađenje, prijezir, iznenađenje i veselje (prema Chabot 2009: 41). Vrlo se jasno vidi kako je većina tih emocija zapravo negativna, jer kako je čovjek evaluirao, tako su evoluirale i one kao potrebitost čovjekovog opstanka na zemlji, odnosno njegova preživljavanja.

Strah je izazvan potencijalnom prijetnjom koja signalizira čovjeku da se bori ili bježi, dok je ljutnja povezana s nekom preprekom koja nas sprečava u postizanju nekog cilja i potiče nas na napad kako bismo uklonili izvor frustracije. Nadalje, tuga je povezana s gubitkom i navodi nas da se povučemo. Emocija iznenađenja, iako na prvu djeluje kao pozitivna, zapravo se aktivira u neočekivanoj situaciji koja naše tijelo usmjerava da procijeni možebitnu opasnost u toj situaciji. Emocija gađenja obično je karakteristična za one situacije u kojoj netko želi nešto odbaciti, a to se često vidi kod malih beba kada odbijaju nešto što im u datom trenutku ne odgovara, a također je vezano uz evoluciju jer tijelo nešto nastoji odbaciti kako bi spasilo život. U konačnici, posebna emocija koja dolazi na zadnje mjesto je prezir, a njega osjećamo samo prema drugim osobama ili njihovim postupcima. Stoga, ne iznenađuje to što su primarne emocije univerzalne za sve ljude jer je svima u interesu, što osobno, što kolektivno, opstanak na ovoj zemlji (Chabot 2009: 41).

Važno je istaknuti kako primarne emocije mogu biti doživljene i kad život nije u opasnosti, ali su projicirane vlastitim razmišljanjima o određenoj temi. Sekundarne i socijalne emocije su naučene i one su razvijene iz primarnih emocija, stoga će u tom slučaju veliku ulogu na pojedinca imati obrazovanje i kultura u kojoj odrasta. Iz straha se mogu javiti emocije poput krivnje, sramežljivosti, zabrinutosti; iz ljutnje: ogorčenost, bijes, frustriranost;

iz tuge: posramljenost, odbačenost, dezorijentiranost; iz gađenja: poniženost, povrijeđenost, odbojnost; iz prezira: uobraženost, podcijenjenost, uvrijeđenost; iz iznenađenja: nestrpljivost, potresenost, zaprepaštenost; iz veselja: ugodnost, srdačnost, zaljubljenost (Chabot 2009: 40).¹¹

4.1. Emocionalna inteligencija

Većina emocija koju osoba osjeti kroz dan, uzima se zdravo za gotovo kao da se nešto događa zato što je to "normalno" i da bi to kao takvo trebali ostaviti u stanju kojem jest. Međutim, kad se čovjek susretne s nekom situacijom s kojom se ne zna nositi, kad se dogodi problem koji ne zna riješiti, kad je zbunjen određenom situacijom ili kad mu ponestane samopouzdanja, tad on želi razumjeti zašto mu se to događa i zašto postaje žrtvom svojih emocija.

Kad osoba ima razvijene emocionalne vještine, lakše se može asimilirati u okolini i prihvatiti njezine pritiske. Takvu vještinu imaju osobe koje imaju razvijenu emocionalnu inteligenciju. Oni koji su dostigli tu razinu, neće odustati kada se dogodi neka teška situacija i neće se radi nje slomiti, rijetko žale za svojim postupcima i odlukama, imaju visoko samopouzdanje i u potpunosti su svjesni vlastite vrijednosti (Lacković-Grgin 2006: 115).

Pojam *emocionalna inteligencija* počeo se upotrebljavati tek 1995. i to zahvaljujući Danielu Golemanu koji je napisao knjigu *Emocionalna inteligencija – zašto je važnija od IQ-a* u kojoj emocionalnu inteligenciju opisuje kao „sposobnost da prepoznamo vlastite i tuđe osjećaje, da sami sebe motiviramo te da upravljamo našim unutrašnjim emocijama kao i onima koje se odnose na druge ljude“ (Goleman 1997: 34).

Dvije godine kasnije, 1997., Salovey i Mayer iznijeli su proširenu definiciju emocionalne inteligencije, stoga njihova glasi (u Chabot 2009: 69):

„sposobnost opažanja procjene i točnog izražavanja naših emocija. Ona je sposobnost da dopremo ili da stvaramo osjećaje koji pospješuju naše misli, sposobnost razumijevanja emocija i znanje o emocijama i sposobnost upravljanja našim emocijama u svrhu promicanja našeg emocionalnog i intelektualnog rasta.“

Nadalje, postoje još definicija koje se odnose na kompetencije koje bi osoba trebala imati kako bi za sebe mogla reći da ima razvijenu emocionalnu inteligenciju: prva je kao i kod prethodnih – prepoznati vlastite i tuđe emocije, druga je točno izražavanje vlastitih emocija i

¹¹ Sekundarnih i socijalnih emocija ima puno, ali navela sam ih nekoliko radi lakšeg razumijevanja teme.

pomaganje drugom da izrazi svoje, treće je razumjeti vlastite i tuđe emocije, četvrta je upravljati vlastitim emocijama i prilagođavanje tuđim i u konačnici, peta, upotrebljavanje vlastitih emocija i vještine svojstvene emocionalnoj inteligenciji u različitim životnim područjima radi bolje i kvalitetnije komunikacije, bolje donesenih odluka, određivanje prioriteta, motivirali sebe i druge te tako održavali dobre međuljudske odnose (Chabot 2009: 70).

Često se u komunikaciji primijeti kako neke osobe na sebe gledaju kao one koji uvijek trebaju imati razumijevanja za druge. Međutim, kada čovjek postane svjestan da razumijevanjem drugog radiš sebi dobro, onda je lakše razumjeti da nečiji postupci nemaju nikakve veze s njima osobno. Primjerice, ukoliko osoba svako jutro nailazi na neljubaznog konobara u kafiću u kojem ispija jutarnju kavu, može si postaviti pitanja poput što se toj osobi dogodilo u životu da je toliko mrzovoljna? Možda je danas primila lošu vijest, možda je ovo drugi posao koji radi, možda se razvodi itd. Nije, dakle, stvar u situacijama koje se oko nas događaju, nego kako mi gledamo na tu situaciju. Stoga, prije nego osoba promjeni kafić u kojem ispija jutarnju kavu, mogla bi se zapitati ili si reći neke rečenice kojima će pokušati razumjeti onog drugog, a time i sebi stvoriti mir u glavi.

5. EMPATIJA

Jedna od sastavnica emocionalne inteligencije svakako je empatija. Ona je na glasu kao ugodna emocija, a mnogi je izjednačuju s uobičajenom dobrotom i emocionalnom osjetljivošću, s nježnošću i brigom za drugoga. Iako je empatija ostala konstrukt psihologije, njezino se poučavanje proširilo i na druga polja, tako će se u ovom radu empatija prikazati iz perspektive hrvatskoga jezika, točnije lektire. No, da bi se došlo do toga, potrebno je objasniti empatiju s teorijske razine i vidjeti od kud seže njezin početak i zašto bi nam empatija uopće bila važna za život. Stoga, što je empatija? Empatija je zapravo ideal koji, ukoliko ga ostvarimo, može stvoriti velike društvene promjene na globalnoj razini.

„Empatija je umijeće imaginativnog ulaska u kožu druge osobe, razumijevanja njezinih osjećaja i viđenja te korištenja tog razumijevanja za usmjeravanje vlastitih postupaka.“ (Krznaric 2014: 10).

Empatija se može podijeliti na dvije vrste: kognitivnu – razumijevanje tuđeg stava; i afektivnu – zajedničkog emocionalnog odgovora. Kognitivna empatija uključuje razumije-

vanje, poznavanje stanja svijesti i uvjeta druge osobe ili svijest o tome kako nešto što se događa drugoj osobi može djelovati na nju, odnosno ona podrazumijeva "preuzimanje uloge ili stajališta druge osobe, tj. viđenja svijeta onako kako ga vidi druga osoba." (Goleman 2015: 63). Afektivna empatija govori o odgovaranju sličnim ili istim osjećajima u odnosu na emocije druge osobe. Iako je na ovim dvjema komponentama najveći naglasak, neki autori uključuju i bihevioralnu komponentu empatije koja podrazumijevanje ponašanje kojim se drugoj osobi pokazuje empatičko razumijevanje (Goleman 2015: 63).

Pojam empatija katkada se pogrešno koristi ili pak resemantizira kao pojam *sućut* – što je sažalijevanje druge osobe, što ne obuhvaća razumijevanje emocija ili viđenja druge osobe. Krznaric ukazuje kako empatija nije isto što i zlatno pravilo koje govori da „s drugima postupaj onako kako bi želio da drugi postupaju s tobom“ jer bi to podrazumijevalo podudaranje vaših interesa s interesima druge osobe. On je preoblikovao ovu izjavu i napisao da: „Ne postupajte s drugima onako kako želite da drugi postupaju s vama – njihove su sklonosti možda drugačije.“ Smisao empatije je otkrivanje upravo tih drugačijih sklonosti (Krznaric 2014: 10).

5.1. Empatija u obitelji

Neminovno je da su prve godine života najvažnije za oblikovanje djeteta. Kao što se dijete razvija i sazrijeva, uključujući i kognitivne sposobnosti, tako se razvija i njegova empatija. Jedan od prvih učitelja empatije su svakako roditelji djeteta, stoga učenje kreće već od najranije dobi, ali, ova se vještina može razvijati i u kasnijoj dobi jer za učenje nikada nije prekasno. Nažalost, djeca najviše uče iz načina na koji im roditelji pristupaju kad su uplašeni ili ljuti. Bitno je naglasiti da dijete treba najveću smirenost onda kad ono nije dobro. Kada je dijete malo i nema razvijen centar za govor, roditelj mu svojim izrazima lica može zrcaliti njegove u svrhu suosjećanja koje će kod djeteta izazvati osjećaj zadovoljstva (Fabian 2008).

Ne smije se zaboraviti da dijete uči primjerom, stoga dijete mora uvidjeti empatiju kod roditelja, kako bi i samo moglo postati empatično. Navesti ime Greenspan navodi kako je od neizmjerne važnosti da roditelj suosjeća s djetetom jer empatija nastaje samo ako se netko prema nama ponaša na empatičan način. Navodi i važnost spoznaje vlastitih osjećaja i mogućnost njihovog izražavanja. Uloga roditelja je utoliko važna što pomaže djetetu da se uskladi s tuđim osjećajima tako što mu roditelj kad god je u prilici objašnjava svoje osjećaje.

U početku, dok je dijete dojenče, to se svodi samo na facijalni izraz i ton glasa, a kasnije se to proteže na razgovor te osobne primjere. Njihov je zadatak, dakle, u djetetu pobuditi interes za osjećaje drugih koristeći njegove vlastite osjećaje kao mjerilo za usporedbu. Djetetu treba omogućiti sigurno okruženje da može kroz slobodnu igru i maštu izaći izvan okvira osjećaja koje je imalo te se uživjeti u neke nove kako bi ih u žaru igre proživjelo i bolje razumjelo (Greenspan 2009: 30).

Kako djeca odrastaju i ulaze u razdoblje adolescencije, njihova empatija prema roditeljima i mlađoj braći i sestrama sve je niža. Nije razlog taj što su roditelji drugačiji, barem ne uvijek, nego to što se dijete u adolescenciji mijenja. Razvojno gledano, dijete se u toj dobi odvaja od roditelja i obitelji zato što želi izgraditi vlastiti identitet i odnose s ljudima izvan obitelji. Roditelji moraju razumjeti da je riječ o normalnoj razvojnoj fazi i da i ne postaju djetetovi neprijatelji, već da ih ono u tom trenutku treba najviše. Važno je adolescentu objasniti kako nije prihvatljivo imati manjak empatije prema bliskim osobama te mu jasno dati do znanja da se prema njima ne treba odnositi na način da ih se povređuje. Pokušati mu postavljati pitanja o tome kako bi se on osjećao da se netko odnosi prema njemu na takav način, s manjkom empatije. Važno je da roditelj ne odustaje, već da svaki puta ukaže na neprimjereno ponašanje koje uviđa kod djeteta adolescenata. U ovim godinama, važno je potencirati da dijete odlazi volontirati u udruge koje se bave s djecama s teškoćama u razvoju, staračke domove ili neke udruge koje se bave marginalnim skupinama u društvu, jer će na taj način najbolje osjetiti kako je onom drugom i dobit će predodžbu o životu iz drugog kuta gledanja. Također, važno je istaknuti da učenju empatije doprinosi i roditeljevo izražavanje interesa za dijete o tome kako se ono osjeća, aktivno slušanje, postavljanje pitanja kojima je u cilju razjasniti njihove misli i osjećaje. Takav način odgoja i roditeljskog utjecaja omogućit će djetetu sposobnost povezivanja s drugim ljudima na dubljem nivou (Fabian 2008).

Zadnja stavka koju svakako treba spomenuti jest spolna jednakost. Oba spola treba učiti jednakim odgojnim metodama, te ne treba učenje empatije diferencirati s obzirom na biološki spol djeteta. Rečenice poput: "Ne plači, ti si dečko" i danas čujemo u razgovoru roditelja i djeteta. Ovakav način odgoja može dovesti do odraslog nesigurnog, frustriranog i u konačnici – nezadovoljnog muškarca, što niti jedan roditelj ne želi za svoje dijete.

5.2. Empatija u obrazovanju

Na koji način se mogu povezati empatija i obrazovanje? Prema Chabotu, pravo učenje se događa tek onda kada nešto osjećamo, a ne samo razumijemo (Chabot 2009: 90). Oprimjerimo to na sljedeći način, 22. ožujka 2020. Zagreb je zahvatio veliki potres. S obzirom na to da je ovaj događaj pobudio negativne emocije i veliku traumu, veliki će broj ljudi ovaj događaj pamtiiti zauvijek, ne samo zbog situacije koja ih je zahvatila, već zbog emocije koju je on izazvao. Stoga, kad razmišljamo o tome da pamtimo određeni događaj, zapravo pamtimo emocije koje smo doživjeli kroz taj događaj.

Marshall B. Rosenberg ispričao je jednu vrlo neobičnu priču, iz koje svatko može puno naučiti. Priča govori o maloj djevojčici koja je čekala svoju ravnateljicu i pri tom se osjećala vrlo usamljeno i tužno. Čim ju je ravnateljica zamijetila, odmah je sjela do nje i pitala je što nije u redu (Rosenberg, 1999: 131).

"Gospođice Anderson", rekla je djevojčica, "je li vam se ikad dogodilo da cijeli tjedan sve što radite je krivo, a u stvari ste željeli ljudima pomoći?" "Da", odgovorila je. "Razumijem što želiš reći." Tada joj je djevojčica ispričala što joj se dogodilo prošli tjedan. Ali ravnateljica, koja je još bila u kaputu i koja je žurila na drugi sastanak, prekinula ju je i upitala: "Što mogu učiniti za tebe?" Djevojčica joj se približila, stavila ruku na ravnateljičino rame, pogledala je u oči i rekla: "Gospođice Anderson, ne tražim da išta učinite za mene. Jednostavno bih željela da me slušate."

Gospođa ravnateljica u ovom je slučaju napravila veliku stvar za djevojčicu, ona ju je samo slušala. Prije nego što ju je saslušala, ona je prepoznala njezine neverbalne znakove koji su ukazivali na to da se djevojčica ne osjeća dobro. „Empatična osoba zna "čuti" emocionalne signale što joj omogućava da prima neverbalne emocije koje joj odašilju pojedinci ili grupa“ (Chabot 2009: 93). Sljedeći važan korak je raditi na tome da se problem ukloni. Ravnateljica nije dijelila 'savjete' koji često odrasli znaju raditi kada se dijete ne osjeća dobro na način "mlad/a si, proći će, ima i gorih stvari, takav je dan itd.", već joj je postavljala pitanja koja će ju dovesti do uzroka problema. U slučaju djevojčice, nisu bili potrebni nikakvi savjeti, nikakva pomoć, već samo osoba koja će ju saslušati. Ovdje je oprimjeren razgovor ravnateljice i učenice, međutim, ovakav pristup može primijeniti bilo koja osoba koja je dio obrazovnog sustava. Stoga su u ovom slučaju važna dva koraka – prvo je prepoznati emociju učenika koji ima određenih emocionalnih problema, a drugi je pomoći mu kako bi se tih problema riješio (Chabot 2009: 101).

Sve više roditelja očekuje da njihovu funkciju preuzme obrazovni sustav jer oni sve više izbjivaju iz kuće zbog poslovnih obaveza. Stoga je danas, više nego ikad, obrazovni sustav pod povećalom i prati im se svaki korak. Nisu ni na koji način zaštićeni i često su žrtve roditelja koji su sigurni kako njihovo dijete zna za višu ocjenu ili pak nije nešto učinilo jer ga oni najbolje poznaju. Umjesto da roditelji i djeca surađuju, često se i samo dijete zna pronaći između te dvije karike. Teško je reći na kome je odgovornost – roditelju koji mnogo radi, učitelju koji u razredu ima tridesetak djece različita karaktera, potreba, znanja, vještina, ili pak djeteta zbog koga škola zapravo i postoji. Umjesto da upiru prstom jedni na druge, roditelji i učitelji trebali bi biti saveznici koji će zajedničkim snagama omogućiti djetetu da prođe kroz obrazovanje na najbezbolniji način i otkrije ono u čemu je najbolje i čemu će posvetiti svoju budućnost.

Uloga učitelja sastoji se u tome da najprije omogući učeniku da prepozna, izrazi i razumije svoje emocije i od kuda one dolaze. No, ovdje je moguć problem koji se događa gotovo svim ljudima, a to je teškoća da se prepozna srž problema koji ih muči. S obzirom na to da je problem sam po sebi bolan i neugodan, većina ljudi ga automatski odbija prepoznati. Stoga vidljivi elementi ne moraju biti oni koji su doista dubinski povezani s teškoćom, već mogu biti samo površinski znakovi. Umijeće empatičke komunikacije počiva na izvlačenju temeljnih elemenata teškoće, a ne na lakom prihvaćanju prvih elemenata koje osoba spomene. Kako je problem s kojim se učenik bori previše bolan, on će se svim silama odupirati od možebitne boli i ostat će zatvoren sam u sebi. No, usporedimo to s tjelesnom boli. Ukoliko netko ima napuknuće kosti, nije dovoljno samo staviti led ili neku kremu, već je potrebno otići doktoru koji će nas poslati na slikanje i napraviti proceduru koja je potrebna kako kost ne bi u potpunosti puknula. Kako su emocionalne teškoće još uvijek tabu tema, u ovoj hipotetskoj situaciji čovjek bi radije dopustio da mu kost pukne, nego da odradi potrebno za svoj boljitak. Treba znati da što je problem bolniji, to je teže izlagati ga pred drugima. Na kraju valja postupno paziti da ne dođe do popratnih simptoma, a učitelj ovdje postaje pomoćnik koji prati učenika tijekom prepoznavanja, izražavanja, i razumijevanja emocije. Samo će na taj način učenik moći uspješno detektirati, a kasnije i otkloniti svoj problem.

6. ADOLESCENTSKO ČITANJE U OKVIRU EMPATIJE

6.1. Kako je biti adolescent?

Odgovor na ovo pitanje bit će vidno drugačiji koliko na njega odgovara odrasla osoba, a ne adolescent. Odrasli često imaju percepciju mladosti kao da oni nisu bili dio nje. Nove ljubavi, odabir škole koju će pojedinac upisati, društvo s kojim će provoditi vrijeme itd. samo su neke od odluka koje on/a mora donijeti. Svaka od tih odluka može imati veliku utjecaj na budućnost u kojoj će živjeti. No, teško je to razumjeti jer je za odrasle to bilo davno vrijeme, stoga ih često na to podsjetite upravo njihova djeca adolescenti.

Adolescencija je još jedno od razdoblja u mladosti, to je vrijeme kad nisi niti dijete, niti odrasla osoba, a opet počinješ poprimati fizička obilježja odraslih osoba. Vrijeme adolescencije počinje u otprilike u 15. godini života. Djevojke i mladići u tom razdoblju postaju spolno zreli i tjelesno razvijeni. Događaju se emocionalni i intelektualni razvoj kao i stjecanje profesionalnih znanja i vještina. Adolescencija je razdoblje u razvojnoj psihologiji koje se nalazi između djetinjstva i odrasle dobi nakon koje ide starost (Lacković-Grgin 2006: 98).

Ovo je razdoblje u kojem mladi ulaze u svijet odraslih, ali važno je istaknuti da je ovo vrijeme relevantno zbog nekoliko promjena kroz koje adolescent prolazi. Jedna od glavnih značajki je već spomenuti identitet. Kroz ovo razdoblje dijete sve manje treba svoje roditelje, a svu veću slobodu i samootkrivanje onoga što ono oli, a ne što mu okolina diktira. Druga značajka je prelazak u fazu formalnih operacija. Prema Piagetu, svi ljudi nakon 11. godine prelaze u tu fazu u kojoj mišljenje postaje logično i apstraktno. Osim intelektualnog skoka, u ovom razdoblju 'ulogu roditelja' preuzimaju vršnjaci, odnosno njihovo mišljenje smatraju najvažnijim (Lacković-Grgin 2006: 99)

S obzirom na to da dijete u tom razdoblju teži biti kao ostali vršnjaci, važno je pronaći društvo s kojim će dijete provoditi vrijeme jer će oni direktno utjecati na smjer djetetova razvoja. Stoga je važno da roditelji imaju uvid u to s kime im dijete provodi vrijeme kako bi pravovremeno mogli reagirati.

Jednostavno bi se moglo reći da je adolescentska književnost ona koja je namijenjena za predadolescente i adolescente. Granicu između dječje i adolescentske književnosti teško je odrediti jer djeca ne sazrijevaju u isto vrijeme te imaju različite čitateljske i recepcijske

mogućnosti, stoga ne iznenađuje činjenica da je adolescentska književnost donedavno bila integrirana u dječju književnost (Živković Zebec 2011: 175).

Postoji nekoliko sastavnica koje razlikuju adolescentsku od dječje književnosti. Prije svega, najveća razlika očituje se u samoj tematici djela kao i njegovom pristupu, dobi likova i samom izrazu (Težak 2008). Karakteristike adolescentske književnosti jesu: jezične i stilske promjerene u odnosu na dječji i standardni jezik. Ovdje se ukazuje da uvođenje žargona, vulgarizama i germanizama). Sljedeća sastavnica jest opozicija mi/oni, apelirajući na razliku između mladih i odraslih. (Živković Zebec 2011, prema Težak 2008b).

Hameršak i Zima su u djelu *Uvod u dječju književnost* ukazale i na još jednu podjelu adolescentske književnosti, a to je ona rodna. Do kraja 19. stoljeća i početkom 20. počeo se oblikovati zaseban diskurz o adolescentici i za adolescenticu koji na pozornicu uvodi lik adolescentice s karakteristikama prave žene u ondašnje vrijeme – pobožne, mirne i poslušne. Za razliku od dječje književnosti u kojoj se pripovijedalo o siročetu, ovdje također pripovijeda o bespomoćnoj djevojci koja će svoj život ostvariti u dopuštenim okvirima onoga vremena, u svoja četiri zida. U ovom se kontekstu još ističe i obrazovanje, kasnije i rad, zapošljavanje, kućanskim poslovima kao važni segmenti onodobne adolescentice (Hameršak, Zima 2015: 349–352). Ukoliko se na knjigu gleda kao "učiteljicu života" jasan je smjer u kojem se adolescentska književnost razvijala i koji joj je bio cilj.

6.3. Može li se empatija naučiti kroz književnost?

Već je prethodno spomenuto kako književnost ima veliki utjecaj na čovjeka, stoga ne iznenađuje da postoje educirani ljudi koji su uvidjeli upravo tu važnost i počeli ju primjenjivati u obrazovne, ali i medicinske svrhe. Takvo područje zanimanja naziva se biblioterapijom, koja se dijeli na kliničku i literarnu. (Bušljeta, Piskač 2018: 7). Iako se ove dvije znanosti nalaze na dva različita pola, obje imaju jednaki cilj orijentiran na interakciju između čitatelja i teksta i njihov recipročni utjecaj. Klinička biblioterapija pomoću pomno odabranih tekstova omogućuje liječnicima, psihijatrima pomoć u liječenju pacijenata. S druge strane, literarnu biblioterapiju provode nastavnici, ali i općenito osobe koje su dio obrazovnog sustava u profesionalnom smislu (Bušljeta, Piskač 2018:13).

„Najveća dobrobit koju dugujemo umjetniku, bio on slikar, pjesnik ili romanopisac, jest razvijanje našeg suosjećanja. Pozivi koji se temelje na generalizacijama i statistici zahtijevaju formirano suosjećanje, već aktivan moralni osjećaj; ali slika ljudskog života kakvu veliki umjetnik može dočarati iznenađuje čak i plitkog te sebičnog, budeći pozornost za ono što je odvojeno od njih, što bi se moglo nazvati sirovinom moralnog osjećaja. (...) Umjetnost je najbliža životu; posrijedi je način pojačavanja iskustva i protezanja našeg kontakta s bližnjim granicama našeg osobnog života.“ (Krznaric 2014: 170).

Upravo tome služi literarna biblioterapija. Njezino korištenje upućuje na određenu emociju koja se manifestira unutar književnog djela, a „usredotočuje se na uočavanje, razumijevanje i iskustveno doživljavanje emocija putem MED ciklusa, odnosno procesa međusobne motivacije misli, emocija i događaja u književnome djelu, a sve kako bi stekao uvid.“ (Bušljeta, Piskač 2018: 14).

Krznaric u svojem djelu *Empatija* piše kako nije u potpunosti jasno čini li čitanje romana ljude empatičnijima ili je uzročni odnos obrnut pa su svi oni koji čitaju prozu ionako skloniji empatiji (Krznaric 2014: 171). Neovisno o tome je li posrijedi visokaliteratura ili popularna proza, dobar pisac omogućava da barem nakratko osoba izađe iz svoje kože i zamisli kako je onom drugom. „Književnost zorno upućuje na to kako se promjene u ponašanju (svojevrsne svim ljudima i društvu u cjelini) motiviraju emocijama koje su motivirane razmišljanjem. To znači da razumijevajući postavke literarne biblioterapije, učimo o sebi, a sve kroz sigurnu komunikaciju o emocionalnome iskustvu likova kao da je to naše osobno iskustvo.“ (Bušljeta, Piskač 2018: 14). Zahvaljujući empatiji čitatelj se suočava s

emocijama kojima je prožeto književno djelo i pokušava razumjeti kako se osjeća lik u djelu, a sve iz emocionalno sigurnog mjesta za njega, stoga (Bušljeta, Piskač 2018: 14):

„Omogućuje se čitateljima da prođu kroz sve emocije i sve osjećaje likova, i one ugodne i one neugodne, one radosne i one bolne (...) Čitatelj može neizravno, posredstvom empatije, suosjećati s likom i osjetiti ono što on osjeća. Zahvaljujući poticanju empatije, razgovor o nekome književnome liku u djelu djeluje kao da se uopće ne odnosi na čitatelja, no unatoč tome čitatelj ima mogućnost uvida u životno iskustvo drugoga kao da je njegovo osobno.“

Ukoliko adolescent uzme roman u ruke koji će maknuti fokus s njega samog i omogućiti mu ulazak u svijet druge osobe, postoji velika vjerojatnost da će moći razvijati empatiju zato što je upravo adolescent na razvojnoj fazi u kojoj formira svoj identitet, a empatija je svakako nešto na čemu se može raditi. Možda se empatija neće razviti prvim čitanjem, ali kontinuiranim će svakako ostaviti određeni utisak na čitatelja.

„Mislim da se čitatelju ne moraju svidjeti glavni likovi (...), ali da bi vjerovali u izmišljene protagoniste, čitatelji nedvojbeno moraju shvatiti odakle proizlaze stavovi tog lika. Što taj lik želi? Gdje je započeo? Kako pokušava stići? Ta pitanja uspostavljaju motiv i korisna su za radnju. Ali važnije pitanje – kako taj lik vidi svijet – može uroniti čitatelja u svijest, ako romanopisac uvjerljivo odgovori na njega. Učinite to dobro i čitateljima će biti stalo do svijeta tog romana i nakon njegove zadnje stranice.“ (Krzarić 2014: 171).

Ne postoji točan odgovor na pitanje razvija li se empatija čitanjem književnih djela, no ono svakako pruža mogućnost odlaska u svijet drugog, više nego što se to događa nečitanjem. Čitatelj ulaskom u roman ima u potpunosti razrađenu priču. Iako možda u početku ne suosjeća s likom iz djela, postoji vjerojatnost da će početi, ukoliko uvidi da su nečiji destruktivni postupci ostavili trag na drugim likovima u djelu. Možda baš takav način literarnog odgoja spriječi učenika da postupi na loš način prema drugoj osobi jer je na tuđem primjeru mogao vidjeti i osjetiti loše iskustvo osobe koja je to proživjela. Nije li to upravo primjer za često ponavljanu rečenicu: *uči na tuđim greškama*? Smisao čitanja je razumijevanje i vlastiti rast, pa zašto se onda taj rast ne bi provodio kroz sat lektire? Stoga će se u nastavku prikazati neka lektirna djela koja se obrađuju kao školske lektire i pokušat će se dati prijedlozi o tome na koji bi se način empatija mogla razvijati na satu lektire.

6.3.1. Razvijanje empatije između mladih i odraslih – *Lovac u žitu*

Već se u prethodnim poglavljima spominjala važnost empatije, a u ovom će se djelu ukazati na implementaciju empatiju na satu lektire u srednjoj školi. Tradicionalan pristup od učenika zahtijeva samostalno čitanje lektirnih djela putem kojih je došao do samostalnih spoznaja i razmišljanja o pročitanoj. Sat lektire služi kao mogućnost obrazloženja pročitanoj i iznošenja vlastitih misli i zaključaka. Stoga bi se na sat lektire moglo gledati kao na dogovoreni susret učitelja i učenika na kojem će se razgovarati o lektirnom djelu (Gabelica, Težak 2017: 368).

Gabelica i Težak ukazuju na to kako se tradicionalni sat lektire sastoji od ispravljanja učenikovih pogrešaka u doživljavanju i interpretaciji književnih djela, no postavlja se pitanje je li tada prekasno, s obzirom na to da je učenik već ispunio svoje školske obaveze glede lektire u vidu zapisivanja onoga što obrazovni sustav od njega očekuje, ali i najvažnije – oblikovao je mišljenje o pročitanoj. Cilj učitelja nije tražiti učenikove greške, već puno više od toga – prosvijetliti i proširiti vidike u tumačenju djela (Gabelica, Težak 2017: 369). Imajući u vidu utjecaj profesora, jasno je da on može imati i veliki utjecaj na poticanje i razvijanje empatije kod učenika.

Lovac u žitu primjer je odličnog romana za mlade u sklopu koji nudi čitavu lepezu mogućnosti razgovaranja s uenicima o odnosu mladih i odraslih njihovom međusobnom razumijevanju, odnosno nerazumijevanju. Već početak romana ukazuje na averziju prema odraslima:

„Ako doista želite da vam pričam o sebi, prvo što ćete vjerojatno htjeti znati jest gdje sam se rodio, kakvo je bilo moje glupo djetinjstvo, čime su se bavili moji roditelji prije nego što sam došao na svijet i sve ono uobičajeno david-copperfieldsko sranje, ali ja nekako nisam raspoložen da se upuštam u te stvari, ako već želite znati istinu. Kao prvo, sve je to strašno dosadno, a s druge strane, moji roditelji dobili bi svaki po dva živčana sloma kad bih ispričao nešto pobliže o njihovu privatnom životu. Oni su vam prilično osjetljivi u tim stvarima, pogotovo moj otac. To su dragi ljudi, i sve – ne kažem ništa – ali su doista i preko svake mjere osjetljivi.“¹²

U više se mjesta u romanu glavnog lika prikazuje kao neodgovornog, dok se s druge strane odrasle osobe prikazuje kao one koje nikada ne slušaju i koji su zaokupljeni sami

¹² file:///C:/Users/Jadranka/Downloads/kupdf.net_lovac-u-zitu.pdf (Pristupljeno 24. kolovoza 2020.)

sobom i svojim problemima. Kako bi učenici mogli bolje razumjeti jednu ili drugu stranu, lektirni se sat može organizirati u obliku debate. Učenici se u razredu trebaju podijeliti u tri grupe – jedni za zadatak imaju braniti mlade i glavnog lika uz korištenje adekvatnih argumenata – drugi trebaju braniti odrasle i pokušati demantirati Holdenovo razmišljanje o odraslima kao dosadnim ljudima kojima manjka komunikacije i razumijevanja za one mlađe od njih. U konačnici, treća grupa treba donijeti odluku o tome koja od dviju strana ima bolje argumente. U ovoj postavi debata bi trajala 15 minuta dok bi se u drugih 15 minuta grupe zamijenile. U drugom krugu debate, prva bi grupa branila odrasle, a druga grupa mlade, dok bi treća grupa ponovno morala donijeti odluku, ali u promijenjenim grupama.

Zašto je ovakav pristup lektiri od velike važnosti? Upravo zato što učenik već prethodno čitajući književno djelo formira mišljenje o likovima, situacijama i događajima, a ovakav način rada potiče ga na razmišljanje o tome kako razumjeti i braniti onog s "druge strane" o kojemu možda i nisu imali pozitivno razmišljanje. Upravo ovakav pristup potiče učenike na ulazak u tuđe cipele, a time i potiče empatiju.

6.3.2. Djelo *Duga* kao podloga za razumijevanje odnosa između djevojčica i dječaka

Pripovijetka *Duga* opisuje unutarnje bitke koje su se bile unutar malene djevojčice Brunhilde, koju su mještani Čardaka prozvali Srna, a takvo joj je ime dodijeljeno radi njezinih sličnosti sa životinjom srnom odnosno njezine plahosti i nježnosti. Njezin spol je u ovom slučaju odredio i njezinu sudbinu. Od nje se kao djevojčice zahtijevalo da ostane vitka, morala se skrivati od sunca kako je ono ne bi oštetilo i utjecalo na imperativ ljepote. No, kao i svako dijete, njoj je igra bila važnija od nametnutih ideala, stoga je s tugom promatrala svu mušku djecu kako se bezbrižno igraju i uživaju u mladosti, što ona nikad neće imati samo zato što je djevojčica.

„One su morale čekati zalaz nemilog sunca da s majkama prošeću po jedinoj čardaškoj ulici i tako pokažu svoje svijetle opravice. A do tada su morale ležati da im lica ostanu nježna i bijela kakva moraju da budu u gospodskih djevojčica.“ (Šimunović 2002: 23).

Osim igre i slobode koja je bila uskraćena Srni, njoj je nametnuto da mora koristiti i različite lijekove za koje nitko ne zna koja im je svrha, ali joj je to nametnuto od strane ženskih likova u obitelji koje su također radile isto: „Srna ne samo što je lijepa, već je i zdrava

kao zdrav dan. Sve je iskriilo i vrelo u njoj. Ipak je ona morala svako jutro i svaku večer gutati kojekakve trave i ljekarije“ (Šimunović 2002: 12). Generacijski naučeni obrazac ponašanja nije ništa drugo, nego prihvaćanje nametnutih stavova koje nisu imali nikakvoga smisla. Upravo je ta nepravda dovela djevojčicu do ruba i stoga želi protrčati ispod duge o kojoj je postojala predaja da djevojčica koja pretrči ispod duge postaje muškarac.

Na koji način djelo *Duga* može poslužiti kao lektira koja će kod učenika potaknuti empatiju? Ovo je pripovijetka koja je vrlo kratka, lako se čita, razumljiva je, a iza sebe ostavlja jaku poruku, no jesu li je učenici uopće svjesni? Kako bi najbolje mogli razumjeti, jedan od načina je da djeca probaju ući u ulogu protagonistice Srne. Nastava bi se koncipirala na način da bi dječak utjelovio lik Srne, dok bi drugi dio razreda smišljao pitanja koja će mu postavljati. Nastava bi trebala ići u smjeru postavljanja pitanja o tome kako se ona (u ovom slučaju učenik) osjeća kao netko tko ne može biti participant onoga čega su i dječaci. U ovom slučaju može se propitkivati važnost fizičkog izgleda i nametnutog imperativa ljepote kroz povijest, ali i danas. Osvijestiti važnost slobode koja je potrebna svima, a ne dopustiti sustavu da određuje u kojem će se smjeru netko razvijati, posebno ne treba kao argument takvom pristupu navoditi spol.

Važno je učenicima osvijestiti da je ovo djelo ukazuje na rodnu neravnopravnost prema djevojčicama, ali da ima mnoštvo književnih djela u kojima su dječaci žrtve neravnopravnosti. Stoga ukoliko je fokus samo na djevojčicama, pregled rodne problematike nije potpun. Na taj se način mogu previdjeti diskriminacije kojoj su izloženi dječaci, kao i njihovi potencijalni pozitivni doprinosi unapređenju rodne ravnopravnosti. Svaka promjena koju nastavnici mogu uvesti i koja promovira rodnu ravnopravnost u nastavnoj praksi, unaprijedit će sveukupnu kvalitetu obrazovanja, ali i društva općenito.

6.3.3. Kafkin *Preobražaj* u okviru empatije

Djelo *Preobražaj* jedno je od onih djela koja bi se mogla interpretirati na različite načine. Za ovaj je rad važno kako bi se ovo djelo moglo interpretirati u okviru empatije. Ova pripovijetka smještena je u razdoblje moderne, preciznije rečeno avangarde. U pripovijetki su jasno izraženi elementi karakteristični za avangardu, poput ekspresionizma, nadrealizma i dadaizma. Ekspresionizam se očituje u nesnalaženju čovjeka u suvremenom svijetu i civilizaciji koja ga ne prihvaća, što izvanjska, što obiteljska. Nadrealizam se očituje u dokidanju tradicionalnog i približavanje fantastičnom svijetu sna i bajke. Kafka intervenira u logiku svijeta opisujući ono nenormalno kao nešto sasvim svakidašnje i normalno, što je ujedno i karakteristika dadaizma – čudnovato koje nikoga ne iznenađuje (Solar 2003: 292).

Pripovijetka govori o buđenju jednog trgovačkog putnika iz sna, u vidno drugačijem izdanju od onog dan ranije. Njegovo tijelo poprimilo je oblik kukca, što njegova obitelj nije dobro prihvatila, odnosno promjenom oblika postao im je beskoristan, štoviše, postao im je teretom, a on se osjećao odbačenim, nevoljenim i duboko usamljenim:

„Gregor se od straha ukoči; ne bi koristilo da nastavi trčati, jer otac je odlučio da ga bombardira. Napunio je džepove jabukama iz zdjele za voće na kredencu te je, isprva ne nišaneći točno, bacao jabuku za jabukom. Te male crvene jabuke kotrljale su se kao elektrizirane po podu te se sudarale. Slabo bačena jabuka okrzne Gregorova leđa ali se odbije od njih, a da ga nije ozlijedila. No jabuka koja je odmah za njom hitnuta na nj naprosto mu se zarine u leđa; Gregor se htjede odvući dalje, kao da bi se neočekivana, nepojmljiva bol mogla stišati ako promijeni mjesto; ali se osjećao kao prikovan pa se ispružio s potpuno poremećenim čulima. Samo je s posljednjim pogledom još vidio kako se naglo otvoriše vrata njegove sobe, a ispred sestre koja je vikala, istrčala majka u košulji, jer sestra joj bijaše skinula haljinu da bi joj, dok je ležala u nesvjestici, olakšala disanje, i kako je majka potom trčala prema ocu, dok su joj slabo vezane suknje jedna za drugom klizile na tle, i kako je, spotičući se o te suknje, navalila na oca i, zagrlivši ga i potpuno srastavši s njim — ali sada je Gregora već izdao vid — i, s rukama obgrlivši očev potiljak, tražila da poštedi Gregorov život“¹³

Ova malograđanska anti-idila, zapravo pripovijeda nesvakidašnju, ali ipak životnu priču jednog čovjeka. To buđenje je ono s kojim se gotovo svaki čovjek može poistovjetiti jer, tko se barem jednom u životu nije probudio neshvaćen, tužan, usamljen ili nemoćan da utječe na život u kojem živi, tako da bi najradije čovjek ušao u oklop i obitavao u njemu dok se stvari ne riješe.

¹³ https://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kafka_preobrazaj.pdf (Pristupljeno 26. kolovoza 2020.)

Ono što bi učenicima trebalo osvijestiti na nastavnom satu lektire jest da Gregor Samsa može biti upravo učenik koji sjedi u njihovoj klupi, a da oni mogu biti otac koji destruktivno djeluje na onog do njega. Ovakvo djelovanje na osobu događa se u svakodnevnom životu, a ne samo u obitelji, ono je sveprisutno: na ulici, u školi, na putu do škole itd. Nastavnici bi trebali ukazati učenicima da oni nemaju utjecaj na onog tko nanosi bol, ali imaju utjecaj nad time kako će se oni odnositi prema drugim ljudima. Najvažnije pitanje je žele li doista biti odgovorni za nečiju tugu radi, po njihovom razmišljanju, neuklapanja u sustav koji se nameće kao prihvatljiv.

S obzirom na svijet sveprisutne vizualne komunikacije i njezine uzlazne putanje unazad par godina, bilo bi poželjno prikazati učenicima sliku osobe koja je ozlijedila ruku ili nogu i pitati ih misle li da osoba osjeća bol. Nakon kratke diskusije, postaviti im pitanje o tome kako misle da izgleda osoba koja je nesretna, maltretirana. U tom slučaju, poželjno je ukazati na to da unutarnja bol može imati veće posljedice od one okom vidljive. Bol ozlijeđene ruke ublažit će se nakon nekog vremena, ali ona u čovjeku ostaje ukoliko se na njoj ne radi, može stvarati i još veću bol ukoliko nastavimo biti destruktivni prema drugome, baš kao što je otac bio prema Gregoru.

Ovaj nastavni sat mogao bi se završiti lijepim riječima, na način da svaki od učenika zalijepi bijeli A4 papir na leđa. U nastavku, učenici bi jedni drugima pisali odgovor na pitanje: *Zašto mislim da si ti poseban*. Na taj bi se način koncentracija usmjerila na dobre strane drugih ljudi jer možda upravo u tom razredu ima jedan učenik koji će pomisliti riječi koje i Samsa: „Ta već sada nije bio daleko od tog zaborava, i samo je živnuo čuvši majčin glas što ga već tako dugo nije slušao.“¹⁴

¹⁴ https://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kafka_preobrazaj.pdf (Pristupljeno 26. kolovoza 2020.)

7. ZAKLJUČAK

Svladavanje pismenosti i čitanje uvelike su utjecali na razvoj ljudske civilizacije. Ne iznenađuje, stoga, da je eksponencijalni intelektualni rast krenuo upravo s ljudskim ulaganjem u pismenost, a upravo je umijeće govora jedna od elementarnih stvari koja čini razliku između čovjeka i primata. Jedna od prvih sastavnica istaknuta u ovom radu odnosi se na budućnost današnjeg čitalačkog svijeta. Čovjek je polako kročio nogom u digitalnu revoluciju i na tom se putu nalaze dva suprotstavljena pola – oni koji tvrde da knjige ne treba miješati u digitalizaciju – i oni koji smatraju da treba držati korak s vremenom i digitalizirati knjige. Na knjigu treba gledati kao na alat koji će osobi omogućiti intelektualni razvitak, emocionalni razvoj, odlazak u druge svjetove i upoznavanje različitih ljudi, a sve u okviru doma u kojem žive. Upravo zato je lektira važan dio nastave hrvatskoga jezika. Nažalost, većina adolescenata osjeća averziju prema lektirama jer knjige koje čitaju nisu područje njihova interesa ili ih pak ne razumiju te na kraju odustaju od knjige. Međutim, nije problem što odustaju od jedne knjige, problem je što odustaju od čitanja općenito.

Knjiga je posebno važna za osobe u razdoblju adolescencije zbog formiranja vlastitoga identiteta. Adolescenti postaju sve manje ovisni o mišljenjima roditeljima, a sve više o svojim vršnjacima i onome kako se uklopiti u njihov svijet. Zato je za adolescent/ic/e važno da u ovom razdoblju budu okruženi kvalitetnim literarnim sadržajem koji će im poslužiti za otkrivanje novih svjetova, ali i za formiranje sebe kao osobe.

Kako mladi danas dosta slobodnog vremena provode s mobitelom u rukama, obrazovni sustav primoran je osmisлити način kako potaknuti, odnosno zadržati zainteresiranost nad knjigom. Zato, između ostalog, postoji i sat lektire. Problematika obrade lektire na nastavnom satu jest što se preveliki fokus stavlja na faktičke podatke, što nije irelevantno, ali potrebno je dotaknuti se i drugih sastavnica koje imaju jednak, možda i važniji utjecaj na adolescente. Jedan od tih su emocije koje literarno djelo može izazvati.

Knjiga adolescentima može služiti kao alat za poticanje empatije, a učitelji/nastavnici/profesori mogu biti rukovoditelji tih alata ukazivanjem na sve što bi se moglo stvoriti njime. Bilo kako bilo, postoji oruđe, ali potrebno je uputstvo za upotrebu ili jednostavnije rečeno – nadogradnja postojećeg obrazovnog sustava. Kako čovjek pamti događaje putem emocija koje je doživio, nije li onda smisao lektirnih djela da potakne upravo

tu ljepotu koja se krije u njima? Ono što je važno jest empatija koju možemo izazvati čitanjem pojedinih djela, a to je vještina o kojoj se danas sve više progovara i to opravdano. Kao i svaka druga vještina, tako i je ovdje potrebno vrijeme kako bi se njome u potpunosti ovladalo. Za kraj, budućnost empatije nije samo u izborima koje donosimo kao pojedinci, kako bismo preobratali svoj život. Ukoliko želimo da empatija dosegne svoj potencijal kao sila društvene promjene, moramo potaknuti duboki kulturni zaokret kako bi gledanje tuđim očima postalo jednako kao i gledanje lijevo i desno kada prelazimo ulicu. Stoga: *Može li se dogoditi veće čudo od toga da na trenutak pogledamo očima druge osobe?* – Henry David Thoreau (prema Krznaric, 2014).

8. LITERATURA

1. Bušljeta, R., Piskač, D. 2018. Literarna biblioterapija u nastavi književnosti: Sveučilišni priručnik za nastavnike. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
2. Chabot, D., Chabot M. 2009. Emocionalna pedagogija: osjećati kako bi se učilo: kako uključiti emocionalnu inteligenciju u vaše poučavanje. Zagreb: Educa.
3. Čudina Obradović, M. 2014. Psihologija čitanja, od motivacije do razumijevanja. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
4. Fabian, A.P. 2008. *Empatija kod djece*. Pribavljeno 27. 08. 2020. s adrese http://www.skole.hr/podsjecamo?news_id=1836.
5. Gabelica, M., Težak, D. 2017. Kreativni pristup lektiri. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
6. Goleman, D. 1997. Emocionalna inteligencija – zašto je važnija od kvocijenta inteligencije. Zagreb: Mozaik knjiga.
7. Goleman, D. 2015. Emocionalna inteligencija u poslu. Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Hameršak, M., Zima, D., 2015. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international.
9. Jagić, S. 2008. Učiteljstvo kotara Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. godine. U: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest., 115–144.
10. Jandrić, P. 2019. Znanje u digitalnom dobu: razgovori s djecom jedne male revolucije. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
11. Kordigel, M. 1991. Razvoj čitanja, vrste čitanja i tipologija čitalaca, II. dio. Umjetnost i dijete, 4/1991, Zagreb. 175–193.
12. Krznarić, R. 2014. Empatija; temeljna kvaliteta za ostvarivanje revolucionarnih promjena u 21. stoljeću. Zagreb: Planetopija.
13. Lacković-Grgin, K. 2006. Psihologija adolescencije. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Novaković, G. i Medić, I. 2011. Lektira u srednjoškolskoj nastavi hrvatskoga jezika. *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, 9(2), 71-91.
15. Pavličević-Franić, D. 2005. Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika. Zagreb: Alfa.
16. Piskač, D. 2018. O književnosti i životu. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
17. Rosandić, D. 2005. Metodika književnog odgoja. Zagreb: Školska knjiga.

18. Rosenberg, M.B. 1999. *Nonviolent communication: A Language of Compassion*. PuddleDancer Press.
19. Solar, M. 2003. *Povijest svjetske književnosti: kratki pregled*. Zagreb: Golden Marketing.
20. Stričević, I. 2009. Čitanje u kontekstu školskih knjižnica: uloga knjižnica u poticanju funkcionalnog čitanja i čitanja iz užitka. U R. Javor (ur.) *Čitanje – obaveza ili užitak*, (str. 41–50). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
21. Šimunović, D. 2002. *Duga*. Zagreb: Mozaik knjiga.
22. Visinko, K. 2000. Temelji literarnog iskustva; Uskoković, D. (ur.): *Lektira u razrednoj nastavi 3: priručnik za nastavnike*. Zagreb: Mozaik knjiga. 5–9.
23. Jerkin, C. 2012. Lektira našeg doba. *Život i škola*, 58 (27), 113–133.
24. Živković Zebec, V. 2012. Suvremena hrvatska književnost za mlade na primjeru romana Nade Mihelčić. U: A. Pintarić (ur.), *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek. 173–185.

Internetski izvori

1. https://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kafka_preobrazaj.pdf (Pristupljeno 26. kolovoza 2020.)
2. file:///C:/Users/Jadranka/Downloads/kupdf.net_lovac-u-zitu.pdf (Pristupljeno 24. kolovoza 2020.)
3. <https://lektire.skole.hr/stranica/o-projektu-elektire> (Pristupljeno 11. kolovoza 2020.)
4. [file:///C:/Users/Jadranka/Downloads/CASOPIS_HRVATSKI_2_2011_novakovic_i_medic%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Jadranka/Downloads/CASOPIS_HRVATSKI_2_2011_novakovic_i_medic%20(1).pdf) (Pristupljeno 10. kolovoza 2020.)
5. <https://www.husk.hr/okrugli-stol-knjiga-i-drugi-mediji/> (Pristupljeno 10. kolovoza 2020.)
6. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (Pristupljeno 7. kolovoza 2020.)
7. http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/nastavni-program.pdf (Pristupljeno 21. kolovoza 2020.)

Valentina Kiseljak rođena je 21. ožujka 1993. godine u Zagrebu. Osnovnoškolsko obrazovanje stekla je u Jakovlju, a srednjoškolsko obrazovanje stekla je u srednjoj trgovačkoj školi ban Josip Jelačić, nakon čega upisuje prekvalifikaciju iz ekonomskog smjera. Nakon pet godina radnog iskustva koje je stekla radeći kao prodavačica i voditeljica trgovine *Europa 92*, upisuje jednopredmetni studij kroatologije na Fakultetu hrvatskih studija. Kroz svoje fakultetsko obrazovanje obnašala je dužnost demonstratorice na kolegijima: *History of Croatian culture*, *Hrvatska književnost moderne i postmoderne* i *Opća pedagogija*. Od 2018. godine radi u udruzi *Djeca medija* u kojoj je radila na edukaciji mladih ne temu medijske pismenosti, elektroničkom nasilju, medijskom prikazu ljepote i društvenim mrežama. U istoj godini počinje raditi i u *Koncertnoj dvorani Vatroslav Lisinski* gdje je radila kao hostesa. Godine 2019. počinje raditi u *Helen Doron*, školi engleskog jezika, u kojoj je obnašala dužnoj voditeljice ureda. U slobodno vrijeme čita, provodi vrijeme u prirodi i meditira.